

Haris el-Muhâsibî

Nefsini Bilen Rabbini Bilir

Tercüme: Dr. Ali Pekcan

OKUL

3.50 TL

بسم الله الرحمن الرحيم

GELENEK

Hâris el-Muhâsibî

Nefsini Bilen Rabbini Bilir

Marifetullaha ulaşmak isteyenlere
Altın Öğütler

Çeviri ve notlar:
Dr. Ali PEKCAN

GELENEK YAYINCILIK
TASAVVUF KİTAPLIĞI

Nefsini Bilen Rabbini Bilir
Marifetullaha ulaşmak isteyenlere
Altın Öğütler

YAZAR / Hâris el-Muhâsibî
MÜTERCİM / Dr. Ali Pekcan
KAPAK TASARIMI / Erkan Metiner
İÇ TASARIM / Mürettibhane

BASKI / Step Ajans
Göztepe Mah. Bosna Cd. No: 11 Bağcılar / İSTANBUL
TEL. / 0212 446 88 46

© Bu kitabın tüm hakları, yazarı ile anlaşmalı olarak yayınevine aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

BİRİNCİ BASIM / Ekim 2011
SERTİFİKA NO / 12062
ISBN / 978-975-6138-71-7

© Gelenek Yay›nc›l›k San. ve Tic. Ltd. Şti.
Adres: Fevzi Çakmak Mh. Fevzi Çakmak Cd. No: 39/2 Esenler/İST.
Tel: 0212 562 01 71 - Faks: 0212 562 01 72 – www.gelenek.com.tr

Dr. Ali Pekcan 1965 yılında Konya'da doğdu. İlk-orta ve lise tahsilini aynı ilde tamamladı. 1988 yılında Selçuk Ü. İlâhiyat Fakültesinde bitirdi. 1990 yılında D. İ. B. da, Konya'ya bağlı Taşkent ve Çumra ilçelerinde vaizlik (1990–1993), Ağrı ili Tutak ilçesinde İlçe müftülüğü görevlerinde bulundu.(1996) Daha sonra Diyanet işleri başkanlığına bağlı Konya/Selçuk Eğitim Merkezi 'Fıkıh Usulü' öğretmenliğine atandı. (1997) Bu merkezde 'Başöğretmen' unvanını aldı. (2007) Halen bu görevini sürdürmekte olan yazar, 1991 yılında adı geçen üniversitede 'İslâm Hukuku' dalında 'Dört Mezhep İmamına Göre İcmâ'ın Delil Oluşu' isimli çalışmasıyla mastırını, 1999 yılında ise 'İslâm Hukuku Usulünde Zarûriyyât Hâciyyât ve Tahsîniyyât Meselesi' adlı çalışması ile de doktora çalışmasını tamamlayarak doktor oldu. Bahsi geçen doktora çalışması bazı yeni ilavelerle 'İslâm Hukukunda Gâye Problemi –Zarûriyyât / Hâciyyât / Tahsîniyyât' (İstanbul 2003) adıyla Rağbet yayınları tarafından neşredilmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan müellifin çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.
alipekcan65@hotmail.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ/KİTAPLARI:

1. İslâm Hukukunda Gâye Problemi [Zarûriyyât-Hâciyyât-Tahsîniyyât], İstanbul 2003, Rağbet yy.
2. İslâm Hukuk Ekolleri ve Maslahat Prensibi, (M. A.ez-Zerkâ'dan der.) İstanbul 2007, Rağbet yy.
3. Ebû Hanife Müsnedi -Haskefî Rivayeti- (çev. Ve thrç.). Yediveren yy., Konya 2005
4. İmâm Nesâî'nin Fezâilü'l-Kur'ân'ı (çev. ve tahriç) Hüner yy. Konya 2006
5. Onlar Böyleydi, [Züheyr b. Harb'ın Kitâbü'l-İlim adlı eserinin çev.] Ensar yy. Konya 2006
6. Onların Âlemi, [İmâm Nevevî'nin Büstânü'l-Ârifîn adlı eserinin çevirisi] Ensar yy. Konya 2006
7. İyi Müslüman Olma Sanatı, [İ. Veki' b. el-Cerrâh'ın Kitâbü'z-Zühd adlı eserinin çev.], Ensar yy. Konya 2006.
8. Hz. Peygamberden Bir Demet Yasemen, [İ. Süyûtî'nin, el-Ezhâru'l-mütenâsira fi'l-Ehâdîsi'l-Mütevâtira adlı eserinin çev.], Ensar yy. Konya 2006.
9. Hayatı Allah'a Adamak, Rağbet yy. İstanbul 2010
10. Hz. Peygamber'den İktibaslar –Yoldaki İşaretler-, [Hadis derlemesi] Hüner yy. Konya 2005.
11. İslam Hukuk Teorisine Usûlî Yaklaşımlar, -Makâsıd ve Usûl Üzerine makaleler- Konya 2009
12. Klasik Usul Düşüncesinde İcmâ' Doktrini, Konya 2009.
13. İslam Akaid Metinleri, [İmam Azam, el-Fıkhu'l-Ekber, İmam Tahavi Akaid Risalesi, İmam İzz b. Abdisselam, İnsanların Âhiretteki Halleri, (çev. ve notlarla)], İstanbul 2009. Rağbet yy.
14. Kırk hadis Şerhi, Sadrüddîn Konevî'den, çeviri, Gelenek yayınları İstanbul 2010.
15. İmam Azam Ebu Hanife -Fıkhın Bedene Bürünüşü, Gelenek yayınları İstanbul 2010.

Bu mütevazı eserimi, ilim, zühd, mücahede-i udvân ve'n-nefs bakımından hayatını Allah'a adamış tüm müminlere… hassaten merhum babacığım Fevzi Pekcan'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 15
ESERLER VE MÜELLİFİ HAKKINDA 17

MARİFETULLAH'A NASIL ULAŞILIR? 21
1-MARİFETULLAH (Allah'ı Tanıma Bilgisi) 23
2-ALLAH'IN DÜŞMANI İBLİS'İ TANIMA 24
3-İNSANIN KENDİ NEFSİNİ TANIMASI 26
Sakın İbadet Ve Taatlerine Güvenme! 28
Yüce Allah'a Karşı Edep Nasıl Olmalıdır? 29
Dili ve Diğer Organları Korumak 29
İşin Özü Tevazudur 30
4-AMELLERDE İHLÂS ÜZERE OLMAK 31
Kötü Niyetli Olmaktan Sakın! 32
Hevaya Muhalefetin ve Susmanın Fazileti 33
NEFSİN ISLAHI İÇİN ÖNEMLİ TAVSİYELER 34
Müminler Ve Onların Hakları 39
Şefkat Ve Merhamet 40
Niyet Takvanın Esasıdır 41
Sünnet'e İttiba Et, Bidatçilik Yapma! 43
İnsanlara Karşı Merhametli Olmanın Sonuçları 44
İhlâslı Olma-Haramlardan Kaçınma 44
Nefis Muhasebesinin Dozu 46
İbadetin Zevkine Ne Zaman Ulaşırsın? 46

Dünya Konusunda Züht Sahibi Olma Yolu 47
Amel Bakımından İnsanların Dereceleri 48
Korku Bakımından İnsanlar 50
Sadakalar Bakımından İnsanlar 50
Zikir Bakımından İnsanlar 51
Şükür Bakımından İnsanlar 51
Farzları Eda bakımından İnsanlar 51
Yaptığı Amelleri Değerlendirmeleri Bakımından İnsanlar 52
İnsanların Taatler Karşısındaki Durumu 53
Geceleri Ayakta Olma Bakımından İnsanlar: 54
Gündüz Yaptıkları İşler Bakımından İnsanlar 54
MUHASİBİ DEVAMLA ŞÖYLE DER: 54
Kalbini Allah Korkusuna Alıştır: 55
Şeytan'ın Karışık Göstermesi 55
Altın Öğütler 56

ALTIN ÖĞÜTLER (Risâletü'l-Müsterşidîn) 59
[Haram ve helallere dikkat etmek gerekir] 63
[Niyetin amellerin kabulüne etkisi] 64
[Üstünlüğün tek ölçüsü takvalı olmaktır] 64
[Sabır imandandır] 66
[Sadece Kendi Kusurlarınla Meşgul ol] 66
[Allah'ın Takdirine razı ol] 67
[Başkalarının malvarlığına karşı gözün tok olmalı] 67
[Namazını dünyaya veda edecek biriymiş gibi kıl!] 68
[Her daim hakkı söyle] 68
[Dostların Müttakiler olsun!] 69
[Allah rızasını kazanmak şiarın olsun] 69
[Müslümanlara karşı samimi ol] 69
[Her işinde doğru ol, lüzumsuz işleri terk et.] 70
[Tûl-i emelden uzak dur, kendinin ölülerden say!] 71
[Bütün amacın ahiret olsun] 72
[Kur'ân hakkında tartışmaktan sakın!] 72
[Edebe sarıl] 73
[Gaflet uykusundan uyan!] 73

[Değişmez düsturun Kur'ân ve Sünnete ittiba olsun!] 74
[Rabbine karşı kulluğunu her daim sergile] 74
[Sû-i zandan kaçınmalısın!] 75
[Belalar müminin sınanma aracıdır] 76
[En değerli bilgi marifetullah'tır] 76
[Bazı hakikatler akılla bilinebilir] 77
[Akıl ve ilim eşsiz iki nimettir] 78
[Seçkinlerin üstün meziyetleri] 78
[İyi Müslüman Olmanın Esasları] 79
[Kulun yapacağı ilk iş, derhal günahlarına tövbe etmektir!] 83
[Tövbenin sıhhat şartları] 84
Kalbin Farzı 84
Dilin Farzı 85
Gözün Farzı 86
Kulağın Farzı 87
Burnun Farzı 88
Ellerin ve Ayakların Farzı 89
[Kurtuluşun Reçetesi Bildiklerimizle amel etmektir!] 91
[Günahlar gaflete, gaflet kalp katılığına yol açar!] 96
[Sıdk, sabır ve kanaat üzerine…] 100
[Züht hakkında] 101
[Ünsiyet/yakınlık hakkında] 101
[Rıza hakkında] 102
[İhlâs'ın ve yakîn'in şubeleri] 102
[Havf/korku ve yakîn/kesin inanç üzerine] 103
[Muhabbetullah üzerine] 104

SUNUŞ

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على رسولنا محمد

وعلى آله وصحبه أجمعين و من تبعه بإحسان إلى يوم الدين

İslamî züht ve tasavvuf hayatının özgün şahsiyetlerinden birisi olan Haris el-Muhâsibî'ye bu lakabı, her an ve sürekli olarak kendi nefsini hesaba çekmesinden dolayı verildiği kaydedilir. Kaleme aldığı eserlerin ana teması 'güzel ahlak'tır. Dolayısıyla onun eserleri, üslup ve içerik bakımından, tasavvuf tarihçilerinin yaptıkları klasik sınıflamaya göre 'züht' döneminin tipik yapısını yansıtır. Muhasibi bu iki risalede, aynı minvalde hareket ederek marifetullah konusunda veciz ve çarpıcı tespitler yapar. Okuyucuyu ikna edici, bilgi bakımından doyurucu bir söylem benimser. Bu iki önemli ve değerli eserin çevirisini okuyup gerekli düzeltmeleri yapan DİB. Konya/Selçuk Eğitim Merkezi Müdürü Sayın Süleyman Sarı hocamıza, kızım Rufeyde ile oğlum Ahmet Faruk'a teşekkür eder, eserin kültür hayatımıza mütevazı ve farklı bir katkı sağlamasını temenni ederim.

ESERLER VE MÜELLİFİ HAKKINDA

Tam adı Ebu Abdillah el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî'dir. Yaklaşık olarak h. 165 yılında doğmuş, h.243 yılında vefat etmiştir. Daha erken sayılabilecek yaşlarda Kur'ân'ı ezberledi. İslami ilimlerin hemen hemen bütün sahalarına dair eğitim aldı. Yezîd b. Harun ve onun akranından hadis dinledi. İmam Şâfiî'den ilim ve hadis öğrendi. Kendisinden, İbn Mesrûk, Abdülcebbâr es-Sûfî, Cüneyd-i Bağdâdî, İbn İskâk es-Serrâc, Hüseyin b. Hayrân el-Kâsım b. Nasr, Abdullah b. Meymûn vb. âlimler hadis ve diğer ilimleri aldılar. Cüneyd-i Bağdâdî ile olan sohbetleri çok meşhurdur. Rivayetlere ve biyografi yazarlarına göre Muhâsibî, âlim; abid, zahit, fakih, usûlî, mütekellim, vaiz, muhaddis, sözü ve belagati etkin edebiyatçı bir kimseydi. Anlayış ve yaşayış olarak, tasavvufun ilk oluşum dönemini temsil eder. Metot olarak sürekli kendi nefsiyle yüzleşip, onun kusur ve zaaflarını tespite ve onları tedavi etmeye yöneldiğinden dolayı kendisine 'kendini hesaba çeken' anlamında 'muhâsibî' ismi verilmişti. Özellikle sufî psikolojisi üzerine yaptığı bahisleriyle dikkati çeken Muhâsibî, eser-

lerinde karakter tahlilleri yaparak ahlak ilmiyle kişilik arasındaki bağlantılar üzerinde durur. En ince ayrıntılarına kadar huy ve davranışların analizlerini yaparak sufilik yoluyla maksuduna ulaşmak isteyenlerin önüne zengin bir yöntem ve birikim sunar. Eserlerinde kullandığı dil, sade ve herkesimin anlayacağı bir üslupta olup, kullandığı sözcükler ve cümleler abartı ve yapmacıklıktan uzak bir nitelik taşır. Bazı eserlerin de hayali diyalog yöntemini kullanır. Muhtemel sorulara, açık ve anlaşılır bir dille cevaplar serde der. Eserlerinin tamamına yakını ahlak üzerine kaleme alınmıştır.

Allah bu risalelerin müellifi Muhâsibî'den razı olsun. Yazdığı eserlerden bazıları şunlardır.

1- er-Riâye li Hukûkillâh,
2- et-Tevehhüm,
3- Risâletü'l-Müsterşidîn,
4- Risâletü'l-Vesâyâ,
5- Âdâbü'n-Nüfûs,
6- Şerhu'l-Ma'rife (elinizdeki çevirisini yaptığımız eser)
7- Bed'ü Men Enâbe ila'llâhi Teâlâ,
8- Risâletü'l-Murâkabe,
9- Kitâbü'l-'Azame,
10- Kitâbü'n-Nesâih,
11- Fehmü's-sünen,
12- Mahiyyetü'l-Akl ve ma'nâhu,
13- el-Mesâil fi'z-Zühd.

[Bu bilgiler, hocamız Dr. Nureddîn Boyacıların hocası, Asrın Muhaddisi Şeyh Allâme Abdülfettâh Ebû

Ğudde'nin (ra.) Muhâsibî'nin, Risâletü'l-Müsterşidîn adlı eserinin tahkikli neşrine yazdığı mukaddimeden özetlenerek alınmıştır. (Kahire–2000, s.40 vd.)] ç.

Çeviriler hakkında:

Çeviriye esas aldığımız iki risalenin metinleri şunlardır.

1- Şerhu'l-Ma'rife ve Bezlü'n-Nasîha", Tantâ/Mısır 1993.

2- Risâletü'l-Müsterşidîn, thk. Abdülfettâh Ebu Ğudde, Kahire 2000.

Ali Pekcan
Konya–2010

MARİFETULLAH'A NASIL ULAŞILIR?

Şeyh, Fakih, Âlim, Allâme, Veli, Sâlih, Ârif-i billâh Teâlâ Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî –Allah kendisine rahmetiyle muamele etsin, ondan razı olsun bizleri de onun vasıtasıyla faydalananlardan kılsın! Âmin- şöyle der:

-Allah sana da bana da merhamet etsin-

Şu hususu iyi bil ki, kulların Yüce Allah'tan hakkıyla utanıp çekinmeleri onun kendilerini sürekli murakabe altında bulundurduğu şuurunda olmalarıyla mümkündür. Buna göre murakabe[1], Yüce Allah'ın bütün kullarına farz kıldığı marifetullah'ı elde etme ameliyesinin başlangıç noktası sayılır. Kul bu eylemiyle Rabbi katında değer kazanır.

---

1. Murakabe, kulların, Rablerinin kendi yaptıkları tüm eylem ve hareketlerden haberdar olduğu bilincinde olması. Meşhur Cibril hadisinde sözü edilen 'ihsan' makamı ya da gizli ve açıkta kulların fiillerinin eşit ve bir olması yani, ihlâslı davranmalarıdır.

– Murakabe, bir eylem olarak tüm taatlerin hem aslı hem fer'i, hem evveli hem de ahiri durumunda olup, kadın-erkek tüm müminlere hatta tüm insanlara yapmaları emredilen bir ameliyedir. Bu yüzden bir kul, murakabeyi bilmeksizin, fiilen de onu hayatına uygulamaksızın bir milyon yıl Yüce Allah'a ibadette bulunsa, onun bu bilinçsizce yaptığı ibadetler [kendisine bir yarar sağlamadığı gibi] aksine, onun Rabbinden uzaklaşmasına, kalbinin katılaşmasına, dindarlığının azalmasına yol açar.

– Bir kulun, salihlerin, muhlislerin ve sıddîkların derecesine ulaşması, vera' sahiplerinin yolunu izlemesi, ihlâsa erip, korku üzere olması ancak Yüce Allah'ın murakabesi altında olduğu hissi ve şuuru içerisinde olmasıyla mümkündür.

Allah sana acısın, şunu bil ki, ben sana son derece içtenlikli bazı nasihatlerde bulunuyorum. Öyleyse –Allah'tan yardım dileyerek- her halü karda sabırla bu dediklerimi tutmaya gayret et!

Şu hususu bilmelisin, murakabe dört kısma ayrılır:

a- Allah azze ve celle hakkındaki marifet.

b- Allah'ın düşmanı İblis hakkındaki marifet.

c- Kendi nefsin hakkındaki marifet.

d- Yüce Allah'a nasıl kulluk edileceği hakkındaki marifet.

İşte bu saydıklarım murakabenin kısımları olup, kul bütün bunları bilmeden ömrü boyunca bütün gücüyle ibadette bulunsa, bir de bu haliyle Yüce Allah'a kavuşsa, -Allah'ın fazlı dışında- onların bu kula hiçbir faydası dokunmaz!

1-MARİFETULLAH (Allah'ı Tanıma Bilgisi)

Murakabe şekillerinin ilki Allah Teâlâ hakkındaki marifettir. Bu tür bir marifete, yani bilgiye, kendini ona yakın olman gerektiğine ikna ederek, onun sana senin şah damarından daha yakın olduğuna kesin bir şekilde inanmak suretiyle ulaşabilirsin!

Yüce Allah bu manayı beyan sadedinde şöyle buyurur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."[2]

Ayrıca, onun, senin [hayat bahşetmek, öldürmek, rızıklandırmak, mutlu ya da mutsuz olmanı sağlamak gibi] tüm işlerini görmeyi üstlendiğini, senin üzerinde tam bir otorite kurduğunu, seni sürekli gözetip koruduğunu da bilmem gerekir!

Zira O, bir/tek; mülkünde, yani mutlak otoritesinde ortaksız; vadinden dönmeyen, örneği ve benzeri bulunmayandır!

"O, her an bir iştedir."[3]

Bu hakikati, evet bu hakikati bütün azaların, eklemlerin, damarların, kılların hatta tüm sinirlerin hissetmesi gerekir!

---

2. Kâf, 16.
3. er-Rahman, 29.

Yüce Allah'ın bütün bu hususları gerçekten de her yönüyle bilip, yaptığına kesin olarak inanman gerekir. Nitekim o seni en güzel bir şekilde yaratmış, seni son derece güzel bir surette biçimlendirmiştir.

Bu bilinç hali senin kalbinde iyice yer edip, azmin de sağlam hale gelince, işte o zaman marifete ulaşmışsın demektir. Bu durumun bir bakıma senin aleyhine olduğunu söylemek de mümkündür.

Şöyle ki, az önce de belirttiğimiz üzere senin, Yüce Allah tarafından şerefli bir konum elde etmiş olman, bütün bu hallerde, kalbini ve diğer azalarını korumada son derece dikkatli ve temkinli olmanı zorunlu kılar! Dolayısıyla senin böyle bir hale ulaşman, ancak ve ancak bütün meşgalelerini bırakıp kendini bütünüyle O'na adamanla, geçmişte işlediğin, ya da ileri de işlemen muhtemel günahların sebebiyle Yüce Allah'ın seni her an cezalandırabileceği ihtimalini de hatırında canlı tutmanla mümkün olacaktır. Bu yüzden onun daima sana yakın olduğu düşüncesiyle ondan sürekli olarak utanıp-çekinmen lazımdır. Zira her halü karda, gizli ya da açıkta yaptığın her şeyin Yüce Allah tarafından bilinmektedir! Bu bilinç halinin senin tüm düşünce, hareket, vesvese ve havatırını etki altına alması gerekir ki, zaten bu hal de ariflere, müttaki, veralı ve daimi korku üzere olan kimselere has bir durumdur.

2-ALLAH'IN DÜŞMANI İBLİS'İ TANIMA

Şu hususu iyi bil ki, Allah Teâlâ sana, hem kendisinin hem de senin düşmanın İblis'e muhalefet etmeyi emretmiştir. O, bu meyanda şöyle buyurur:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

"…Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."[4]

Biliyorsun ki, Şeytan [her zaman] senin helakini ve amellerinin iptalini arzu eder. Ne zaman bir taatte bulunacak olsan, türlü türlü hile ve dalavereye başvurarak onu geçersiz kılmaya çalışır. Bunu sağlamak amacıyla, senin, -insanların özellikle abidlerin, aldatılmış ve tuzağa düşürülmüş kimselerin birçoğunun bilmediğiriya, ucup, kibir vb. ifsat edici türlü amelleri yapmanı arzu eder.

Şeytanın biricik amacı sadece seni masiyete düşürmek değildir. Zaten onun senin işleyeceğin günahlara da ihtiyacı yoktur. Ancak onun gayesi, işlediğin günah sebebiyle –Allah hepimiz muhafaza buyursun- cehennemi boylamanı sağlamaktır. İblis'in bu nitelikte bir varlık olduğunu anladıysan, sana düşen ondan son derece sakınmak, onunla kıyasıya mücadele etmektir. Sonunda elde etmeyi amaçladığın güzel sonuca ulaşman için gizli ve açıkta, zahir ve batında onunla sürekli mücadele halinde olmalı, bunu yapmaktan da asla geri durmamalısın!

Onunla mücadele etmen demek, onun senin yapmanı istediği tüm kötü ve çirkin amelleri yapmamak için olanca çabanı sarf etmen, bütün bunları yaparken de düşmanına karşı sana yardım ve destek vermesini isteyerek Yüce Allah'a sımsıkı sarılman demektir. Zira

4. el-Fâtır, 6.

bütün güç ve tasarruf sadece ve yalnızca Yüce Allah'a aittir.

Ağlayıp yalvararak ondan yardım dile. Gece-gündüz, yalnız iken ya da başkalarıyla birlikte bulunurken Şeytana karşı ondan yardım iste.

Düşmanın olan İblis ile mücadele etmeyi bırakırsan, [Yüce Allah'a] isyan etmiş, böylece onun amacını gerçekleştirmiş olursun! Hâlbuki düşmanın İblis, senin Yüce Allah'ı inkâr etmeni sağlamadıkça senin bu eyleminden ikna ve tatmin olmaz. Zira o, sonunda Allah'ın gazabına uğraman için seni halden hale sokar. Bu yüzden sürekli Allah'tan, yani onun gazabından sakın. Çünkü onun mekrinden emin olunmaz. O halde senin aleyhine çalışan o şeytandan daha kötü bir yaratık yoktur. Bu yüzden çok dikkatli ve uyanık ol. Bu öyle bir durumdur ki, sonunda kişiyi ya Allah'ın gazabına doğru sürükler ya da onun fazlıyla kurtulmasını sağlar. Bu yüzden Yüce Allah'ın bizi ve seni İblis ve onun askerlerinden korumasını dileriz! Güç ve kuvvet yalnızca Allah'a aittir.

3-İNSANIN KENDİ NEFSİNİ TANIMASI

Bil ki nefis, insana sürekli olarak olumsuz şeyleri, yani, her türlü kötü ve çirkin fiil ve eylemleri yapmasını emreder. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurur:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

"Muhakkak ki nefis hep kötülüğü emreder!"[5]

5. Yusuf, 53.

Bu durumda sana düşen, Yüce Allah nefsi hangi konumda görüyorsa, senin de onu bu şekilde görmendir. Öyleyse sen, ona, sana Allah'ın emir buyurduğu biçimde muamele et. Çünkü nefsin seni ayartıp saptırması İblis'ten daha şiddetlidir. Zira Şeytan onun aracılığıyla senin aleyhine yardım ve destek alır. Öyleyse nefsinin seni neye çağırdığından hareketle onun asıl amacını tespit etmeye çalışmalı, sana neleri yapmanı emrettiğini iyi tanımalısın. Zaten onun yaptığı bu çağrı özü itibariyle temelsiz, doğru olduğunu söylemesi doğru değildir. Onun bu yöndeki çabaları tamamen sapıtırcı aldatmadan ibarettir. Bunların övülecek, doğru ve tutarlı olacak bir yönü yoktur. Nefsin asıl niyetini gizlediği şeyleri tevazu görüntüsü altında sergilemesi sakın seni aldatmasın! O öyle bir varlıktır ki, istediklerini kendisine vermen, senin onu kontrol altına aldığın anlamına gelmez. Eğer onu murakabe etmekten bir an bile gafil olursan onun ardınca gitmiş, onun isteklerine uyarsan bütünüyle kaybetmişsindir demektir.

Ey aldatılmış kimse, öyleyse onun görünüşteki eylemlerine sevinme. Onun kendini süsleyici nitelemelerine, sonuçlarından hiç çekinmediği, sahici olmayan amellerine de iltifat etme. Aksine onun söz ve fiilleri ile içinde gizlediği kötü niyeti arasındaki bağlantıyı tespit etmeye çalış. Eğer böyle yapmaz da, güya nefsinin kendine göre iyi, hoş ve güzel olarak nitelenebilecek şeyleri yapmasına teşekkürle karşılık vermezsen onu kızdırmış, öfkelendirmiş olursun.

Onun bu öfkesini açığa vurması da gizlemesi de onun şerrini azaltmaz aksine artırır. Nefsini, onun sabra ihtiyaç duyacağı, onu haklı çıkaracak, işin içinden sıyrılabileceği bir yöntemle sakın dizginlemeye kalkma. Çünkü o seni bütün bu yöntemleri kullanarak ayağını kaydırabilir.

İşleyeceğin masiyetlerde olduğu gibi Allah'a yapacağın taatlerde de dikkatli ol. Hatırına bir şeyi yapma fikri gelirse, nefsin de bu düşünceni onaylasa bile bu düşünceni hemen hayata geçirmeye kalkma. Kendine acı. Allah Teâlâ'nın emir ve yasakları konusunda ulemaya danış, fukaha ile dostluk kur. Onlar sana Allah'a giden yolu gösterecekler, karşılaştığın sorunlara aradığın çözümü bulmana yardımcı olacaklardır.

Sakın İbadet Ve Taatlerine Güvenme!

Kendi nefsini ve rabbini tanımadan, kendi gücünün sınırlarını bilmeden çokça yaptığın gece ibadetlerine, gündüzün tuttuğun oruçlarına, bir de yaptığın nafile taatlerine asla güvenip aldanma! Eğer sözünü ettiğimiz hususlara dikkat edersen, bu davranışın neticede ilmi ve fıkhı ortaya çıkaracaktır. Zahiri olsun batını olsun yaptığın amellere bir bak, eğer bunlar ile sıdk üzere olmayı ve rıza-ı bariyi amaçlıyorsan Yüce Allah bu amellerini kabulle karşılayacak, mükâfatını tastamam verecektir. Eğer sadakatin ve rızayı gözetme düşüncen yoksa bu yaptıkların sana aynen geri iade edilecektir. Şayet söylediğimiz gibiysen, tüm güzel ahlakların sana bahşedildiğini, yaptığın fiillerin sahih ve sağlam olduğunu, hilminin ve amelinin de sabit olduğunu göreceksin. Sonuçta sen, baktığında onun rızasını arayan, alıp-verdiğinde onun rızasını gözeten Yüce Allah'ın velilerinden birisi olmuşsun demektir.

Sen, bütün bu saydığım güzel hallere, sadece ve sadece sağlam bir azimle, nefsinin arzu ve isteklerine karşı koymak suretiyle ulaşabilirsin. Nefse karşı geleceğin şeylerin ilki mideni Yüce Allah'ın haram saydığı şeylerden korumaktır. Zira karnına ve midesine sahip olan diğer organlarına da sahip olmuş demektir.

Ayrıca, kalbini tanımış, -Allah'ın izniyle- nefsini ve ona muhalefet edilecek diğer hususları muhasebe etmesi kolaylaşmıştır. Karnına hâkim olup, onu esir alamazsan, onu haramlardan koruyamazsan işin oldukça zor demektir. Sonunda azaların senin aleyhine çalışmaya başlar, kalbin ölür, kendini tanıyamaz hale gelirsin, nihayet kendini hesaba çekmeye bile güç yetiremezsin!

Yüce Allah'a Karşı Edep Nasıl Olmalıdır?

Allah ile edebe giden yolu takip etmeyi istediğin zaman Allah'tan seni başarılı kılması için yardım iste. İhtiyacın kadar yemek ye. Bu edebi bozup zedeleyecek kötü hal ve sıfatlardan gönlünü arındır. Ve bir de günlük uygulayacağın belirli bir virdin olsun.[6]

Dili ve Diğer Organları Korumak

Seni ilgilendirmeyen, sana faydası dokunmayan konularda konuşmaktan dilini koru. İlle de konuşacaksan, senin için gerekli ve zorunlu dini emir ve nehiyleri içeren, seni Allah'a yaklaştıracak konulardan bahset.

Ayrıca kulağını, gözünü, elini ve ayaklarını da muhafaza eyle. Ayakların nereye doğru gidiyor, niçin yürüyor, bir bak, diğer organlarının ne yaptıklarını da bir bir takip et. Onların şerlerine karşı kalbini koruması için Allah'tan yardım iste. Öyle ki bu sayede aldığın her

6. Vird, [ç. evrâd]; Bir müminin, zikir; dua, istiğfar, salâvat, murakabe ve Kur'ân kıraati gibi her gün düzenli olarak yaptığı güzel amellere denir. Bu faaliyetin insanın eğitiminde, onu disipline edilmesi yönünde çok büyük faydaları vardır. Bu sebeple az da olsa bu tür ibadetleri düzenli olarak zamanında ve aynı miktarda yapmaya devam etmek dünya ve ahiret saadetine vesile olacaktır.

nefeste, içine doğan her düşüncede Allah'ı murakabe et. Bu senin yapacağın en büyük cihattır.

İşin Özü Tevazudur

Bütün bu güzel hasletlerin aslı ve özü tevazu üzere olmaktır. Böyle olursan tüm bu güzel hasletlere sahip olmuşsun, hiç olmazsa nefse karşı gelmekte güç kazanmışsın demektir. Bunu yapınca için rahatlar, kalbin nurla dolar. Bir de Yüce Allah, bilmediğin şeyleri sana öğretir.

Ey kardeşim, sana düşen, nefsini hesaba çekmek, onu iyi tanımak, isteklerine karşı gelmektir. Nefis ne kadar kötü sıfatlarla anılsa da anılmayan kötü yönleri anılanlardan daha çoktur. Son tahlilde nefis, içinde İblis'in saklanıp gizlendiği bir mahzen, huzura ve rahata erdiği bir sığınak gibidir. Onun gerçek yüzünü tanıdığında onunla mücadele etmen, ona üstün gelmen kolaylaşır.

Nefsine ait şu üç hasleti tespit ettiğinde onlarla mücadele et. Bu hususta başarılı olman için Rabbinden yardım dile. Asla gaflet ve gevşeklik gösterme.

1- Eğer nefsin herhangi bir konuda bir korku halini izhar ederse, bil ki o iş güvenli, dolayısıyla yapılabilir demektir.

2- Eğer nefsin, bir hususta kendinin doğru olduğunu söylüyorsa, bil ki o yalan üzeredir.

3- Şayet ihlâs üzere olduğunu iddia ediyorsa, aslında bu riya ve ucup demektir.

Onun doğru söyleyip söylemediği hakikatler ortaya çıkınca belli olur. Veya onun yalan söylediğini bir biçimde bizzat kendisi tespit edebilir. Zira tüm büyük belalar onun içine sızıp gizlenmiştir.

Sana düşen, tüm gayretini bu yönde sarf etmek olmalıdır. Bunu yaparken de sakın Yüce Allah'ın dışında hiç kimseden yardım isteme. Böyle yaptığın zaman hayra iletilmiş, bir de nefsin yalanlarını da tanımış olursun. Allah Teâlâ da seni, nefsinin eline bırakmaz.

Sonuç olarak, nefisle mücadele hususunda Allah'tan yardım iste. Tüm işlerinde sadece onun rızasını ara. Her amelinde sadece onun rızasını gözet. Böyle yapar da tüm benliğinle sadece ona yönelirsen, sonuçta Allah seni bu işinde başarılı kılacak, sana doğru olan yolu gösterecek, nefsin kötülüklerinden seni uzaklaştıracaktır.

İşin sonunda güç ve kuvvet yalnızca Allah'a aittir.

4-AMELLERDE İHLÂS ÜZERE OLMAK

Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhasibi (r.aleyh) şöyle der:

Bil ki, Allah Tebâreke ve Teâlâ sana bazı konularda bir şey yapmanı emredebilir ya da bir şeyi yapmanı yasaklayabilir. Onun senin yapmanı istediği şeylere taat, seni yapmaktan alıkoyduğu şeylere de masiyet denir.

Yüce Allah sana emir ve yasaklar olmak üzere her iki hususta da ihlâs üzere olmanı, Kitap ve Sünnet'e uygun olarak hidayet yoluna yönelmeni emretmiştir. Öyleyse yaptığın tüm amel ve davranışlarında kalbinde sadece ve sadece Allah'ın rızası kalmalıdır!

Sakın masiyetlerin zahiri olanlarından sakınıp, batını olanlarını yapmaya devam edenlerden olma! Her iki masiyet türünden de sakın. Yüce Allah böyle yapanlara hem sevap ve mükâfat vereceğini hem de işlediği günahları bağışlayacağını vaat etmiştir.

Kötü Niyetli Olmaktan Sakın!

Zahiri bir takım amelleri kötü ve bozuk bir niyetle yapmaya çalışma. Zira Allah Teâlâ'ya yakınlık sadece onun emirlerine ittiba, yasaklarından kaçınmakla mümkündür. Dolayısıyla muti, yani itaatkâr bir kimse rabbine, masiyetleri terk etmeksizin yaklaşamaz.

Eğer zahiren itaat üzere olduğun halde niyetin bozuk ve kötü ise o zaman bu yaptığın taatin masiyete dönüşmüş olur. Bunun tabii sonucu olarak dünyada ve ahirette bir takım cezalara müstahak olursun. Bir de boşuna kendini yormuş, şehvetlerini ve lezzetlerini terk etmiş, bu istenmeyen kötü durumla baş başa kalmış olursun. Sonuçta –Allah hepimizi muhafaza etsin- dünya ve ahiret hayatın hüsranla neticelenmiş olur. Bu durumda sana düşen, amel ve taatlerini takva, ihlâs ve vera' ile niyetini de sadakatle süslemeye çalışmaktır. İradeni nefsini muhasebe [ameliyesi] ile koruma altına al. Bütün amacın, niyet ve azmini sağlam tutmak, söz; fiil ve diğer hallerinde ihlâs üzere bulunmak olmalıdır. İblis'in seni kendi hile ve tuzağına çekmesine, seni kendi ağına düşürmesine, hile ve tuzak ile amelini iptal etmesine karşı uyanık ve dikkatli ol. Çünkü onun tuzakları ve aldatıcı planları olukça çok ve çeşitlidir.

Onun izlediği yol görünüşte çekici ve alımlı olabilir. Bundan dolayı cahil kimseler bunları, şek ve karanlık olmasına karşın aydınlık ve yakin zannedebilir. Bazen de seni helake sürüklemek, hayır yolunda etkisiz hale getirmek amacıyla senin önüne yüzlerce taat kapısı açabilir!

Bu arada Yüce Allah'a yalvarıp, yakarmayı, ağlayıp sızlanmayı, sadece ondan yardım ve destek istemeyi asla bırakma. Sen sanki bu dünyada büyük bir umma-

nın içerisinde bulunuyorsun. Her ne kadar bu denizin içi su ile dolu olsa da bunun sonunda mutlaka ölüm vardır. Buna göre, aslında bu deniz su ile değil, ateş ile dolu cehennemden ibaret olmaktadır. Zira cehennemin ne dibi var, ne de sınırı…

Nefsin konusunda Allah'tan, onun bela ve azabından sakın. Çünkü senin en değerli varlığın bizzat kendi nefsindir. Eğer seni Allah'ın rızasına ulaşmaktan alıkoyan bir engelle karşılaşırsan, her ne kadar taatin iyi niyete mukarin olmasa da sonuçta bu engelin İblis tarafından konduğunu göreceksin. O halde Allah'a ulaşmak için tüm gayretinle O'na yönelmen, buna ulaşmaktan alıkoyan her meşgaleyi ortadan kaldırman gerekmektedir. Zira amansız düşmanın olan İblis öyle yapmakla senin cehennemi boylamanı arzu etmektedir.

Hevaya Muhalefetin ve Susmanın Fazileti

Bil ki hikmete ulaşmak ancak susmakla, sukut üzere olmakla mümkündür. Çünkü sustuğun zaman kalbine sahip olursun. Böylece susman tefekkür, bakışın ibret, kelamın zikir haline gelir. Bu yüzden Allah'ın sana farz kıldığı şeylerin dışında hiçbir şeyi susmaya tercih etme. Zira bu muhasebe ehlinin[7] bizzat kendi üzerlerinde tecrübe ettikleri bir güzel haslettir. Onlar -Allah'ın izni ile– bu sayede kendilerini daha sağlama almış, şerefli menzillere ulaşmış olurlar. Bütün bunlar da azmi ve kararlılığı kuvvetlendirerek ve nefsin kötü arzu ve isteklerine muhalefetle elde edilir. Zira kimin azmi ve kararlı duruşu güçlü olursa hevaya muhalefeti o derece kolay

7. Müellif, burada kendi gibilere zarif bir telmihte bulunmaktadır. Zira ona Muhâsibî lakabı, bu işi devamlı ve güzel yaptığından dolayı verilmiştir. r.aleyh.

olur, azmin gönüldeki fazileti ortaya çıkar, bir de Allah ona kendi tarafından bir yardım ve destek gönderir.

NEFSİN ISLAHI İÇİN ÖNEMLİ TAVSİYELER

Nefsin ıslahı için daha önceden tecrübe edilip, doğrulanmış on güzel haslet vardır.

1.Haslet:

Doğru yere olsun yalan yere olsun, bilerek ya da bilmeden yapılsın sakın ola ki, Allah'ın adına yemin etme!

Nefsini [yemin etmekten uzak tutup], dilini böyle söyleme[me]ye alıştırırsan Allah yaptığın tüm işlerinde senin önüne, dindarlığını artıracağın; Rabbinin, dost ve arkadaşlarının katındaki dereceni yükselteceğin ve komşularınca değer kazanacağın yepyeni kapılar açacaktır. Sonuçta seni tanıyanlar yaptığın yeminlere inanacak, tanımayanlarsa senin mehabetini fark edeceklerdir.

2.Haslet:

Konusu gerçek ya da yanlış, şaka ya da ciddi olsun asla yalan söyleme!

Yalan söylememe konusunda kararlı olursan, dilini de bu yönde alıştırırsan Allah gönlünü açacak, amelini temizleyecek sonunda yalanı hiç bilmez ve söylemez hale geleceksin. Öyle ki, bir başkası senin yanında böyle bir şey yapsa sen de onu ayıplayıp kınasan, ardından da onu bu kötü halden vazgeçirmeye çalışırsan bu güzel hasletin sevabı sadece onun sahibine değil sana da aynen yazılacaktır.

3.Haslet:

Herhangi bir konuda bir söz verdiğin zaman, bunu yapmaya da güç yetirebiliyorsan asla bu vadinden dönme!

Herhangi birine bir şey yapmak üzere bir söz verdiğin zaman, muhatabın da söz konusu hususu yerine getirse, sana düşen o vadi yerine getirmendir. Ancak açık bir mazeretin varsa o durum müstesnadır. Eğer böyle bir durum varsa, verdiğin o sözden hemen vazgeç. Böyle yapman senin lehinedir. Zira bir söz verir de o sözünün gereğini yapmazsan yalancı durumuna düşmüş olursun.

4.Haslet:

Sakın Allah'ın yarattığı herhangi bir varlığa lanet etme! Onlara zerre miktarı bile olsa asla eziyet etme!

Böyle davranmak, Sıddıkların ve Ebrâr'ın, [yani iyi ve kaliteli müminlerin] ahlakıdır. Bu ahlakın bir takım güzel sonuçları da vardır.

Örneğin, Yüce Allah seni dünyada iken kendi koruması altına alır, ahirette ise sana kendi katında senin için sakladığı üstün dereceleri verir. Öte yandan seni, seni helake sürükleyecek durumlardan çekip kurtarmakla kalmaz, seni halkın kötü davranışlarından selamette kılar; halkı sevmek, Hak ve halk tarafından sevilmek gibi güzel bir hasleti de sana armağan eder.

5.Haslet:

Sana haksızlık etse bile Allah'ın yarattığı varlıklardan hiçbirine beddua etme! Onun bu kötü davranışı yüzünden onun var olan diyalogunu kesme, sözlü ya da fiili olarak zarar vermeye yeltenme.

Bu kuralın hayata uygulanması, bunu yapanın derecelerini ta ötelere yükseltmekle kalmaz, sahibini dünya ve ahirette üstün makamlara ulaştırır. Tanıdık tanımadık müminlerin sevgisini kazandırır. Yüce Allah onun dualarını kabul eder, kendi fazlı ve ihsanından ona bağışlarda bulunur.

6.Haslet:

Ehli Kıble'den hiçbir kimse hakkında, onun kâfir ya da münafık olduğu yönünde şahitlikte bulunma. Bir müslümanı herhangi bir günah işlemesinden dolayı asla tekfir etme.

Esasen Peygamber Efendimizin [sallallahu aleyhi ve sellem] Sünnet'indeki uygulama da bu yöndedir. Bu şekilde muamele kişiyi, merhamete ve Allah'ın rızasına daha çok yaklaştırmakla kalmaz, Allah'ın gazabından da o derece uzaklaştırır. Bu, Allah Teâlâ katında çok değerli bir davranıştır. Bir de kişiyi mahlûkata karşı daha merhametli olmaya sevk eder. Allah bizi de sizi de bundan faydalandırsın, bu yöndeki inancımızı güçlendirsin.

7.Haslet:

Senin Yüce Allah'a karşı gelmen anlamına gelecek kötü hareket ve davranışlardan uzak dur! Bütün azalarını günah işlemekten sakındır.

Bu, dünyada iken kalbin ve sair azaların yaptığı amellerin sevaba götüren en kestirme yoludur. Ayrıca Yüce Allah'ın sana ikram etmek üzere ahirette sakladığı birçok ihsanı olacaktır.

Allah Teâlâ'dan bunları bize de ihsan buyurmasını ister, kendi güç ve kuvvetiyle nefsimizin kötü arzu ve

isteklerinden bizleri çekip çıkarmasını dileriz.

8.Haslet:

Miktarı ne kadar olursa hiç kimseye yük olma!

Halkın hiçbirisine minnet etme. Kendi işini kendin yapmak suretiyle hiçbir kimseden yardım isteme. Abitlerin izzetli, müttakilerin de şerefli bir niteliği olan bu davranışa sahip olmak, sana emri bil maruf nehyi ani'l-münker vazifesini yerine getirmen sırasında da büyük güç ve destek verir. O zaman halk, senin nezdinde tek bir konumda, Hakk katında da eşit durumda olurlar. Bu halini sürdürdüğün müddetçe Yüce Allah seni mahlûkatından müstağni kılar, senin kendisine olan güvenini artırır, sonuçta seni yakîn denilen kesin inanç düzeyine ulaştırır.

Şunu iyi bil ki, bu haslet müminlerin izzet, müttakilerin de şeref vesilesidir. Ayrıca bu kişiyi ihlâslı olmaya ulaştıran en yakın kapıdır. Allah bize de size de bunu lütfetsin. Bizleri bundan mahrum etmesin. Zaten Yüce Allah bunu yapmaya hakkıyla kadirdir.

9.Haslet:

İnsanlara karşı duyduğun tamahı kes, onların sahibi oldukları eşyalarda gözün olmasın.

Tamahına sahip olan izzeti nefsine sahip olmuş, tam bir istiğna haline ulaşmış, büyük bir mülk, üstün bir övünç, eksiksiz bir tevekkül elde etmiş demektir. Ayrıca bu kurala riayet etmek, Allah'a güveni artıran; zühde ulaştıran, veralı olmayı sağlayan, ibadetleri tamamlayan yöntemlerden, kendini tümüyle Yüce Allah'a adamanın alametlerinden biridir.

10.Haslet:[8]

Bir kimse bu hasleti kazanırsa, abidler derecesine yükselir, tevazu binitine biner, izzeti tamama erer. İnsanların ve Yüce Allah'ın nezdindeki değeri yükselir. –Allah'ın izniyle- kul, kendisi için dünya ve ahirette yarar sağlayacak hususları elde eder.

İşte bu saydığımız hasletlere sahip olmadan istediğimiz olumlu sonuçlara ulaşamayız. Çünkü bu güzel hasletler, tüm taatlerin aslı, fer'i ve kemalidir. Bunlar sayesinde salihler derecesine ulaşılır. Bir de bunlar takvanın eksiksiz olarak yerine getirilmesi anlamına gelir.

Öyleyse, senden daha üstün olduğunu düşündüğün kimselere sırtını dönme. Olur ki hakikaten Allah katında da senin düşündüğün gibi olabilir. Karşılaştığın bu tip insanların yaşının büyüklüğüne, küçüklüğüne, âlim ya da cahil, mümin ya da kâfir olduklarına bakma.

Yaşı küçük biriyle karşılaşırsan, 'Bu Allah'a hiç isyanda bulunmamıştır!' Ben ise çok günah işledim, öyleyse kuşkusuz bu benden daha hayırlı biridir' diye düşün!..

Yaşı büyük biriyle karşılaşırsan, 'Bu benden önce Allah'a kulluğa başlamıştır' diye düşün.

Âlim birisiyle karşı karşıya gelirsen, 'Buna bana verilmeyen ilim verilmiştir, benim bilmediklerimi bilmektedir, bir de bildikleriyle amel etmektedir' diye düşün.

Karşına gelen kimse cahil biriyse, 'Bu, cehaleti sebebiyle Rabbine isyan etmiştir. Ben ise bildiğim halde

---

8. Müellif burada onuncu haslet olarak bahsettiği kuralın ne olduğunu açıklamadan konunun genel değerlendirmesine geçmekte, dolayısıyla konu bir bakımdan müphem kalmaktadır.

O'na isyan ediyorum! Öyleyse o benden üstündür. Bir de onun ve benim akıbetim nasıl olacak hiçbir bilgim yok!" diye düşün.

Eğer karşına kâfir birisi çıkarsa, 'Bu adam ileride müslüman olur, ömrünü hayırlı amellerle tamamlar bense, küfre düşebilirim, ömrümü kötü amellerle bitirebilirim' diye düşün. Yüce Allah'a, seni bu kötü duruma düşürmediği için teşekkür et. Küfür hali sürdüğü sürece ona öfke duyabilirsin! Ancak bu kötü duruma kendin de düşebileceğini asla unutma!

Müminler Ve Onların Hakları

Müminlerin senin üzerindeki hakları sınıf sınıftır. Bu sınıflar, babalar-atalar, akrabalar, yabancılar, âlimler, yöneticiler ile zenginler ve fakirlerden oluşur. Bu grupların her birinin senin üzerinde –Allah'ın vacip kıldığı- hakları vardır. Bu haklar şu dört hususla sınırlıdır.

1-Ticaret, 2-İcare, 3-Hediye, 4-Sadaka.

Onların ticaret bakımından hakları üçtür:

1. Riba yani faizli muameleleri terk etmek.
2. Herkesin kendisi için istediği şeyleri diğer ortakları için de istemeli.
3. Mal bakımından ortaklar arasında eşitlik olmalı. Bununla birlikte, ortaklardan biri yapacakları ticarette bir aldatma sezerse bunu gizlemeyip diğer ortağına da bildirmeli.
4. Ticari faaliyetlerde tarafların mutlaka bilgileri olmalı.

İcare [kiralama] akdi bakımından hakları:

1. Akit sırasında ücretin türü ve miktarı bilinmeli.
2. Yapılacak iş ve miktarı bilinmeli.
3. Yapılacak işe sadık kalınmalıdır.

Hediye verme açısından haklarıdır ki, bu iki farzı muhtevidir.

1. Hediye ile mükâfat yani, karşılıksız verme amaçlanmalı.
2. Hediyeyi alıp-vermekteki maksat, karşı tarafın sevgisini kazanmak olmalıdır.

Sadaka konusundaki haklar:

1. Veren bakımından iki şart vardır.
   a- Verenin, bu işlemiyle sadece Yüce Allah'ın rızasını amaçlaması.
   b- Sadaka verilen mal, helalinden kazanılmış olmalı.

2. Alan bakımından da iki şart vardır.
   a- Sadakayı alacak kimse gerçekten yoksul ve fakir olmalı.
   b- Ya da bedenindeki organların bazıları eksik, yani kör; organı kesik, çolak vb. olmalı.

Şefkat Ve Merhamet

Eğer Rahman'ın seçkin kullarından ve dostlarından, İblis'in düşmanlarından isen işte bu önemli haslete, yani merhametli olmaya çokça önem ver.

Eğer kalbinden kibir yolunu, ucup ipini kesip koparırsan, din ve dünya işlerinde nefsinin büyüklenmesine engel olabilirsen, işte o zaman ibadetlerin düzgün ve sağlam olur. Böyle yapmak kişiyi zahitlerin ve abitlerin derecesine yükseltir. Bu güzel hasletten daha üstün başka bir haslet daha yoktur. Dolayısıyla yaptığın amellerin kemali esasen bu hasletin varlığına bağlıdır. Bu haslet sayesinde, kalbinden kin, kibir, azgınlık gibi kötü davranışlar çıkıp gidecektir. Dilin hayır ve şer karşısında eşit olmakla kalmamalı, halka karşı samimiyetin de bir ve eşit olmalı. Herhangi bir kimseyi kötülersen veya yanında birisi kötülenir de sen buna sessiz kalırsan, sonra da başkalarına nasihat vermeye kalkarsan bu iş olmaz. Dolayısıyla işte bu sayılan on hasleti korumaya çalış. Kerem sahibi Yüce Allah'tan bu on hasletin yanında yeni güzel hasletleri bize bağışlamasını kendisinden dileriz. Sana da bize de bu yönde hareket etmek düşer. Zaten O çokça cömert ve kerim olandır.

Kim bu sayılan on hasleti hayatında uygulamayıp da bir kenara iterse kendini büsbütün helake sürüklemiş olur. Biliyorsun ki, İblis her türlü şerli işi yapmaya, seni bu yollara düşürmeye, ne zaman bir hayır yolunu seçsen, o senin bu girişimini ifsat etmeye çalışır. Aslında o bununla da kalmaz, senin hem dünya hem de ahirette fesada düşmeni ister. Öyleyse onun şerrinden sakın. Bir de onunla ciddiyetle mücadele et.

Niyet Takvanın Esasıdır

Allah selametini versin, takvanın esası, Allah'a verdikleri söze bağlı kalan abitlerin ibadetlerini üzerine bina ettikleri temel, bir taat yaparken ya da bir masiyeti terk ederken içlerinde taşıdıkları niyetlerdir.

Bu durumda her şeyden önce sana düşen niyetini düzeltmektir. Dünya ve ahiret saadetin aslında buna bağlıdır. Öyleyse işlerinde ilk niyetine aldığın şeyi yapmaya yönel. Bir konuda azimli ve kararlı olmak, ancak bir şeye niyetle yönelerek meydana gelir. Marifetullah konusundaki bir bilgi de sadece bu yolla sana ulaşacaktır. O halde sana düşen niyetini tashih etmektir. Zaten bu da seninle Rabbin arasında gizli bir amel hüviyetindedir. Her fiilin ve hareketinden önce mutlaka niyet et. Böyle yapman Yüce Allah'ın rızasını elde etmeni sağlar. Yediğinde içtiğinde, konuştuğunda baktığında mutlaka Allah Teâlâ'nın rızasını amaçla. O da senin devamlı böyle yaptığını görsün!

Bir de, -Allah sana rahmet etsin- eğer senin niyetin düzgün ve sağlıklı olursa, hiç uyumaz Kayyûm, hiç gaflete düşmeyen koruyucu Allah ile yenilmez ordular seninle birlikte olur. Ana sermayeni bitmez tükenmez malın bu güzel niyet olmalıdır. Bir de niyeti tashih konusunda Allah'tan korkup, sakın!

İyi ve doğru bir niyet de ancak marifet sahibi olmakla, marifet de iyi niyetle mümkündür. Bunlardan biri diğerine sıkı bağlantı içerisindedir. Bu yüzden onlardan biri olmadan diğeri de olmaz. Öyleyse niyetini güzel ve sağlam yapmakta kararlı ol. Zaten ihlâsa ulaşman da buna bağlıdır. Niyetine aldığın şeye yönel. Onu her türlü şaibeden temizle. Allah bize de size de niyetin gerçek anlamını kavrama yetisini, tüm işlerimizde onu tashih etme gücünü ihsan etsin!

Öte yandan insanı kötü duruma düşüren ayıplarını, ibadetlerindeki kusurlarını, tüm günahlı fiillerini de tanımaya çalış. Takvaya ulaşmanın en önemli yolu da bu niyete sahip olmaktır.

Şu hususu da bilmeni isterim aziz dostum,

Kalp temizliğine, güzel ve iyi niyete de ancak nasuh, yani samimi bir tövbeden sonra tüm günahlardan ve nefsanî arzulardan kaçınmakla ulaşabilirsin. Ayrıca şüpheli konularda dikkatli olmalı, iyi şeyleri geliştirip, kötü olan hususları da ıslah etmelisin.

Sünnet'e İttiba Et, Bidatçilik Yapma!

Nefsini terbiye yolunda sana yardımcı olacak en etkili yöntem, Hz. Peygamber'in Ashabının yolunu takip etmektir. Ayrıca [dini] konularda yeni yeni şeyler ihdas etmekten de sakınmalısın! Zira dine sonradan eklemlenen her şey bidattir. Her bidat de sapıklık demektir. Dalalet de onun sahibi de –Allah bizi de sizi de muhafaza etsin- cehennemliktir.

Rasûlullah'ın [sallallahu aleyhi ve sellem] Ashabının takip ettiği yolu sen de takip edersen sonunda mutlaka felaha kavuşur, niyetin de tüm arzuların da özlediğin yüksek amacına ulaşmış olur. Öyleyse, hiçbir konuda Ashabın izlediği ve benimsediği yola muhalefette bulunma! Çünkü onlar, apaçık hak, parlak bir nur üzeredirler. Bu durumda sana düşen, onların bu yolunu takip etmektir. Eğer onlara muhalefet edersen, bir gün sana da muhalefet edileceğini asla unutma!

Her harekât ve sekenâtında yalnızca Allah'a sarıl. Gündelik yaşamında örneğin yemek yerken, elbise giyerken niyetini daima iyi tutuğun gibi ibadet hayatında da mesela namaz kılarken, oruç tutarken de niyetin sadece rıza-ı bari olsun! Zaten tüm kuvvet ve kudret sadece Yüce Allah'a aittir.

İnsanlara Karşı Merhametli Olmanın Sonuçları

İnsanlara karşı rıfkla muamele et. Nefsin bu konuda senin binitin mesabesindedir. O halde ona nefretle muamele etme, ondan sana yarayacak kadarıyla istifade etmeye çalış. Her işinde ve amelinde Yüce Allah'tan yardım iste. Zira gerçek muîn ve destekçi sadece odur. Tüm canlara ve gönüllere yardım ve destek, sadece onun elinden gelir. O gizli olanı da açık olanı da bilir. O, gönülleri sevdiği ve razı olduğu şeylere kapıları ardına kadar açandır. O halde tüm işlerinde yalnızca Yüce Allahtan yardım dile. Bu hususta sana düşmanlık edenlere hiç aldırış etme. Şüphesiz ki, Yüce Allah'ın seninle ve senin daimi muhafızın olması, O'nun her halükarda seninle ve bizimle olması anlamına gelir. Zaten seni daima hayra sevk edip yönlendiren de sadece o'dur. Bir de bütün amacın, ihlâssız amel çokluğu olmamalıdır. Zira böylesi bir amel asla kabule layık değildir.

İhlâslı Olma-Haramlardan Kaçınma

Yüksek himmetin –miktarı az da olsa- ihlâsa yönelik amel olmalı. Böyle yaparak yaptığın amelleri tüm olumsuzluklardan uzaklaştırmış olursun. Yapılışıyla sadece Allah'ın rızası amaçlanan amel az sayılmaz.

Namaz, oruç ve zikirlerin niyetli ve devamlı olsun. Eğer Allah sana bir hayır kapısı açarsa, onun içinden geçip ilerlemeyi düşün. Yüce Allah'ın farzlarını yerine getirirken teenni ile hareket et. Her farzı da tam vaktinde ifa eyle.

Haramlara gelince, eğer derhal terk etmen mümkünse bunu, -Allah'tan destek alarak- vakit geçirme-

den yap. Eğer kalbinde bu yönde bir kuvvet bulursan, hemen bunu sana ihsan eden Allah'a hamd et. Kalpteki kuvvetin bulunuşu çeşitli alametlerle bilinir. Mesela, ibadetleri dinç olarak ve üşengeçlik göstermeden yaparsın. Bu halin kalbinde her daim bulunmasını sağlayan Yüce Allah'a teşekkür etmeyi unutma. Şefkat ve sakınma duygusu her zaman seninle birlikte olup, seni hiç bırakmazlar. Allah'a yapacağın taatleri kaçırdığın zaman mutlaka üzülmeli, durumu esefle karşılamalısın. Ömründen değerlendiremeden geçirdiğin zamanlardan dolayı geçmişin seni pişmanlığa sevk etmeli.

İşte böyle bir işaret gördüğünde hemen kalbini hesaba çek. Yaptığın işlerin mahiyetini ve sonucunu düşün. Her an dikkatli olmaya devam et. Böylece midene sahip olur, uzlete geçer, dilini de kontrol altına alabilirsin. Allah size de bize de tüm nimetlerini bahşetmekle kalmasın, faydalı ve zararlı hususları da hepimize tanıtıp, öğretsin. Yüce Allah gönül kulaklarımızı açsın da onun emir ve nehyiyle düşmanının emir ve nehyinin hangileri olduğunu daha iyi anlayabilelim.

Bu hususta gayret içerisinde olur, bunu da bir tabiat haline getirsen işte o zaman Allah senin gönlünü temizler, onu hevanın zulmetinden arındırır. Kalbin aydınlanınca bakarsın, eğer kalbinde hissettiğin şey Allah'ın seni yapmaya davet ettiği şeylerden ise ona ittiba et. Eğer bu çağrı Allah'ın düşmanı İblis'ten ya da nefs-i emmarenden kaynaklanıyorsa ondan hemen kaç ve uzaklaş. Çünkü –Allah'ın İzniyle- kalp düzgün ve sağlıklı olursa, diğer azalar da bundan faydalanıp sıhhat bulurlar. Zaten iyi ve kötü olan her şeyi bilmek, sadece ve sadece Yüce Allah'ın yardımıyla gerçekleşir.

Nefis Muhasebesinin Dozu

Nefsini hesaba çekerken ona, isyanda bulunduğu zatın Yüce Allah olduğunu hatırlatan, gizli-açık her şeyin Allah tarafından bilinip, hesaba çekileceği gerçeğiyle yüzleştiren, O'nun azabından kurtaracak şeyin doğruluk ve istikamet olduğunu hatırlatan bir adam gibi hareket et! Bu yaparken O'nun kerem ve ihsanın nihayetsiz olduğunu da asla unutma!

Zikrini nefsin arzu ve isteklerini öldürmek için yap. 'İleride yaparım' gibi aldatıcı düşüncelerden, saptırıcı arzulardan sakın. Allah bu tür kötülüklerden ve onlar sebebiyle cezalandırmaktan bizi de siz de muhafaza etsin. İşte bu kötü ahlakı ve karanlık şeyi kalbinden söküp atmaya çabalarsan, rabbinin katında temize çıkacaksın demektir.

Allah iyiliğini versin, içindeki gizli-açık birçok kötülüğü, çirkin ve rezil birçok vasfı temizlemeden asla kalp temizliğine ulaşmazsın. Eğer kalbinde böyle bir halin varlığını tespit edersen, bunu savuşturmakta kararlı ol. Bu kalbi temizleme yöntemlerinden biridir. Bu haldeki bir insanın kalbi, -sırattan geçip arkasında cehennemi bırakmadıkça- zarardan, gönlü korkudan emin olmaz, İç dünyası hep kederli, gamlı, sıkıntılı ve hüzünlü olur. Öyleyse bir kimse, kalbindeki bu hüznü söküp, atmadıkça rahat ve huzura eremez, O'nu baş gözüyle görmedikçe sevinç ve sürur duyamaz.

İbadetin Zevkine Ne Zaman Ulaşırsın?

Şunu iyi bil ki kalp temizliği ve safasını ancak Allah'ın hoşlanmadığı şeylerin tamamını bırakıp, onun sevip hoşlandığı şeyleri yapmakla elde edebilirsin. Bir de

senin, kalbinden dünya ve onunla ilgili isteklerin tümünü çıkarman gerekir. İbadetin tadına dünya sevgisinden kalbinde bir şey bulunduğu müddetçe ulaşamazsın. Dünya işlerinden bir şey kalbinden çıkınca onun yerini ahiret ilimlerinden biri doldurur. Bu durum kendi kusurlarını araştırıncaya kadar devam eder. Ne zaman senden kötü hal ve davranış sadır olursa onu iyisi ortadan kaldırıverir. İşte bundan sonra kalp temizliği ve Allah'a iltica duygusu meydana gelir.

Dünya Konusunda Züht Sahibi Olma Yolu

Dünya konusunda -devamlı olarak Allah'ı tefekkür edip onu zikretmenin dışında- zühde ulaşmanın yolu sürekli susmaktır. Böylece kul kendi nefsini çokça yerip kötülemeyi, Allah'ın nimetlerini çokça anıp zikretmeyi öğrenir. Allah'ın şiddetli azabını zihninde ne kadar çok canlandırırsan ondan da korkun o ölçüde olur. Bunun mukabili olarak bir kimse şükür konusunda nefsini yeterince kınamazsa Rabbinin kendini daha çok kınayacağı gerçeğini hatırından çıkarılmamalıdır.

Allah sana merhamet etsin, bil ki düşmanın olan İblis'in seni içine düşürmeye çalıştığı türlü türlü hile ve tuzağı vardır. O bu hile ve tuzaklarıyla Allah'ın kullarını ayartıp saptırmaya çalışır. Bu tuzakların başta geleni şudur: Şeytan bir kulun Allah'ın emirlerini yerine getirip onun taatlerine yöneldiği sırada [bu taatini boşa çıkarmak maksadıyla suret-i haktan görünerek] kulağına:

"Sürekli ibadet etmene gerek yok, biraz da helalinden ekmek kazanman gerekir" diye fısıldar. Sonra da ona "Zararı yok, bu elde ettiğin helal kazançla hem ta Allah'ı tasadduk eder, hem hacceder hem de cihat ve

gazaya çıkarsın böylece Allah'ın hoşnutluğunu kazanırsın" diye sinsice tuzak kurmaya devam eder.

Bu konuda amacına ulaşır da seni yine vesvese ve iğvalarıyla ayartıp aldatmaya devam ederse onun bu isteğini hemen reddet ve Yüce Allah'tan sana yardım etmesini dile!

Amel Bakımından İnsanların Dereceleri

Allah iyiliği versin, şu hususu iyi bil ki, insanlar amel bakımından çeşitli gruplara ayrılır.

1- Bir adam ki, yapılması gerektiğini bildiği halde, nefsinin kendisine 'İleride yaparsın' diye aldatmış, ömrünü hiçbir amel yapmadan tamamlamıştır. Bu adam ya azaba duçar olur ya da Allah'ın affına uğrar.

2- Bir adam var ki, kendisi yapılması lazım olan şeyleri bilir, ancak aslı olmadığı halde kendini faziletli kimselerin konumunda görerek, "mademki onları seviyorum o halde ben de onlardan sayılırım" diye hayal eder. Bu adam da kendini aldatmıştır.

3- Adamın bir de yapması gerek güzel hareketleri bilir, onları hayata geçirir, Allah'a giden yolda kendine lazım olan erzak ve eşyayı tedarik eder, kendine lazım olanları kendi nefsinden alır, işte sadece böyle bir kişi Allah'a kavuştuğu zaman büyük bir sevinç duyacaktır.

Ey müslüman kardeşim! Kendine bir bak, sen bu üç sınıftan hangisine dâhilsin?

Amelinin ihlâslı ve arı-duru olması için yediğin gıdaların mutlaka temiz olması gerekir. Bu arada kalbin-

den ve diğer organlarından sadır olan kötü amellerine son vermelisin.

Gece namazına kalkman için sana yardımcı olacak şeylerden birisi de az yemek az içmektir. Bu sana, şehvetleri terk etmende, bu konudaki düşüncelerin kalbinden söküp atmanda da yardımcı olur. Bir de Allah'ın gelecekteki azap vaadi ve günahkârlara vereceği ceza hakkında tefekkür etmeni sağlar.

Susman konusunda sana yardımcı olacak en önemli önlem, insanların içine daldıkları lüzumsuz konulardan kendini çekip almandır. Sağlıklı bir tefekkür içinse halvete çekilmen destek olacaktır.

Eğer halim birisi olmanı istiyorsan, Yüce Allah'ı çokça zikretmen; fakih olmak istiyorsan ilim öğrenmen; zahit olmayı düşünüyorsan Allah'ın senin için hazırladığı rızkla yetinip, 'yarın' için herhangi bir şey saklamaman gerekir.

Eğer sen, kendini gösterişten uzak tutmaktan hoşlanıyor, bunu da hayatına geçiriyorsan [riya gibi gizli bir] küfrü kalbinden tamamıyla söküp atmışsın demektir.

Şayet âlim olmak istiyorsan, kendini Allah'ın kitabı Kur'ân'a arz et. Kur'ân-ı Kerim muhteva olarak dört kısma ayrılır:

Kur'ân'ın bir kısmı sana yönelik emirleri, bir kısmı kaçınman gereken nehiyleri, diğer bir kısmı seni cehennemle korkutan, diğer bir kısmı da senin cennete girmeni teşvik eden hükümlerden oluşmaktadır. O halde Kur'ân'dan yüz çevirmen sana şifa olacak şeyden yüz çevirmen anlamına gelir. Eğer Kur'ân'ın söylediklerini dinler onu hayatına uygularsan cennet bahçelerine süzülerek ineceksin demektir.

Korku Bakımından İnsanlar

Korku bakımından insanlar üç kısımdır.

1- Tövbesinin kabul edilmeyeceğinden korkan kimse.

   Böyle yapmak, kişinin günahlardan yaptığı tövbe ile artık taatlere geçtiğinin alametidir.

2- Yaptığı güzel amellerin reddedileceğinden korkan kimse.

   Böyle yapan biri, taatlere yönelmiş demektir.

3- Bir adam vardır ki, kalbi halis niyetli olmaya, Yüce Allah'ın azametini kavramaya yönelmiş, ancak yine de kendi nefsinin cehennemde ebedi olarak kalacağından korkmaktadır.

İşte bu kişiler, aslında masiyetler kendilerine ağır geldiğinden dolayı taatlerinden korkmaktadırlar. Onların korkusu taatlerinin sonucu ne olacak, diye endişe etmelerinden dolayı ise, kim bilir masiyetlerinden ve onlara verilecek cezalardan ne kadar korkarlardı?

-Allah sana selamet versin-, sen kendine bir bak, bu korkan kimseler arasında senin yerin neresidir?

Sadakalar Bakımından İnsanlar

İnsanlar verdikleri sadakalar bakımında iki kısımdır:

1- Bir kimse vardır ki, fakirlere, kendine lazım olan azığını bir kenara ayırdıktan sonra geri tasadduk eder.

2- Bir kişi daha vardır ki, kendisini ihtiyacı olmasına rağmen onu kendisi harcamayıp, fakir ve

miskinlere tasadduk eder. İşte gerçekten dünyadan uzaklaşıp, onu arkasına atmış, onunla ilgilenmeyi ve meşgul olmayı bırakmış kişi bu ikincisidir.

Zikir Bakımından İnsanlar

İnsanlar zikirleri bakımından iki gruptur.

1- Kalbi gaflette olduğu halde sadece diliyle zikir yapan kimse. Böyle birisi zikrin lezzet ve tadını asla bulamaz.

2- Hem diliyle hem de kalbiyle zikreden kimse. İşte asıl İblis'in tuzaklarını ancak böyle birisi boşa çıkarabilir.

Şükür Bakımından İnsanlar

Şükür bakımından insanlar iki kısımdır:

1- Birisi vardır, Allah'a şükreder, ondan daha fazlasını talep eder.

2- Biri de vardır ki, şükreder. Ancak, Allah korkusu onu, elindekinden daha fazlasını istemeye engel olur.

Farzları Eda bakımından İnsanlar

Farzları edaları bakımından insan üç kısımdır:

1- Bir kimse ki, namaza başlar, ancak dünya kaygıları onu meşgul eder. Onun kalbi dünyada iken sağa sola yalpa yapar. Böyle birisi Yüce Allah'ın lütuf ve kereminden uzaklaştırılmış demektir.

2- Biri de var ki, farz namaza başlar, ancak bu eda ettiği farz namazın kendisinden kabul edilip edilmeyeceğinden korkar. Gaflete düşmediği sürece böyle birisi bu namazından fayda görür.

3- Birisi de var ki, ta namazının başında iken, korkarak ve çekinerek kendisini hesaba çekmeye başlar. Kalbi sürekli olarak Allah korkusuna odaklanmıştır. Ayrıca kendisinin her an Yüce Allah'ın huzurunda olduğu bilincindedir. Bu adam, kendisinin yukarıda sözü edilen üç haslete de sahip olması gerektiğinin farkındandır.

Yaptığı Amelleri Değerlendirmeleri Bakımından İnsanlar

İnsanlar, yaptıkları amelleri değerlendirme bakımından iki kısma ayrılır:

1- Bir kimse vardır ki, kendini tartıya çeker. Yaptığı tüm amellerini inceden inceye bir değerlendirmeye tabi tutar, yapıp-ettiklerini gözden geçirir. Netice kendi nefsi aleyhine sonuçlanırsa, hemen bu yaptıklarını bir kenara bırakır, hataları karşısında sanki bunları hiç işlememiş gibi davranır, Rabbine karşı masiyet işleme pahasına nefsine yenik ve esir düşer. Böyle birisi İblis'in tuzağına düşmüş demektir.

2- Bir adam da vardır ki, kendini ve amellerini ölçer-tartar, kendisiyle Rabbi arasındaki muamelelerde aklını ölçü alır. Aklının kabul edip uygun bulduklarını kabul eder, uygun görmediklerini terk eder. Bu adam, kendisini sürekli olarak hesaba çekip, nefsinin kötü yönlerini, yaptığı çirkin ve

bayağı davranışlarını tanımaya çalışmaktadır. Bununla da kalmayarak bu güzel huyunu devam ettirmekte sürekli olarak kendini geliştirmeye çaba göstermektedir. Onun bu olumlu hali sonunda Allah'ın hizbinden oluncaya kadar derece derece yükselerek devam eder. Ancak yine de bu kimsenin, dünyada iken çok sıkıntı ve kederli olduğu, korku halinin ölünceye kadar devam ettiği görülür.

İnsanların Taatler Karşısındaki Durumu

İnsanlar yaptıkları taatler bakımından iki kısma ayrılır:

1- Bir adam vardır ki, bizzat kalp gözüyle yaptığı taatleri, onların faziletlerini, bu amellerine Rabbinin vereceği sonsuz nimetleri ve mükâfatlar üzerine tefekkür eder, ulaşacağını düşündüğü dereceleri ve nimetleri hayal eder, ancak nefsinin arzu ve istekleri ona galip gelir ve onun bu ümitlerini boşa çıkarır. Böyle birisi hem dünyada hem de ahirette itibardan düşmüştür. Böylesi sanki güzel şeyleri görmesine karşın ayaklarını ileriye doğru atamayan kimse gibidir. Bu durumdaki bir kimsenin -kendisine Allah'ın fazlıyla muamelesi hariç tutulursa- ahirette hiçbir nasibi yoktur.

2- Bir kimse de vardır ki, amellerin fazilet ve mükâfatını bilir, nefsini de bunları elde etmeye sevk eder, kalbindeki dünya tuzaklarını kesip atar, amacını ve himmetini de başkaca şeylere değil, sadece bu hususa teksif eder. [İşte böylesi kimseler makbuldür.]

Geceleri Ayakta Olma Bakımından İnsanlar:

Geceleri ikame bakımından insanlar üç kısımdır.

1- Kazançlı olanlar: Bu tür kimseler, diğer insanların gafletini kollayıp, onların uyumalarını bekler. Onlar uyuduktan sonra kendisi Rabbine ibadet etmek için kalkar, gecesini ibadet ve taatla geçirir.

2- Ziyanda olanlar: Bu tür kimseler de öncekiler gibi insanların uyumalarını beklerler. Ancak onlar uyuduklarında kendileri ibadet değil, çeşitli günahlar işlemek için kalkarlar. Bunlar gecelerini büsbütün zayi etmişlerdir.

3- Bir grup kimse daha var ki, diğer müslümanlar hakkında iyi düşüncelere sahiptirler. Bunlar, bir kimseye zarar verme düşüncesi ve niyeti olmaksızın uykuya dalarlar. Bu tür kişilerin elde ettikleri herhangi bir karları ya da zararları yoktur.

Gündüz Yaptıkları İşler Bakımından İnsanlar

Bu açıdan insanlar üç kısma ayrılır:

1- Bütün gününü günah kazanmakla geçirenler. Bunlar ziyandadır.

2- Tüm gününü Yüce Allah'a ibadet ve taatla geçirenlerdir ki, bunlar kazançlı kimselerdir.

3- Bir adam da vardır ki, kendi evinde iken –Allah'ı zikretmenin dışında- sürekli olarak suskun kalır. Bu tür kimselerin kârı da zararı da yoktur.

MUHASİBİ DEVAMLA ŞÖYLE DER:

Şunu iyi bil ki, amel edenlerin işledikleri en faziletli amel, haramlardan kaçınmaktır. -Bir kısmını işlemekle

beraber- kötü hasletlerden birini terk etmek, sırf ibadet içerikli bir ameli işlemekten daha faziletlidir. Bir tek günahı tanıyıp-bilmek, bunu bilmeksizin birçok ibadet yapmaktan daha önemlidir. Öyleyse her daim Allah'tan yardım dile. Zaten tüm güç ve kuvvet sadece ve sadece Yüce Allah'a aittir.

Kalbini Allah Korkusuna Alıştır:

Her hali karda gönlünden Allah korkusunu hiç çıkarma. Bu yönde ne kadar çaba sarf edersen o kadar çok Allah'tan korkarsın.

Şeytan'ın Karışık Göstermesi

-Allah iyiliğini versin- insanın kalbine herhangi bir taat işleme düşüncesi geldiğinde, bu fikrin geçmişine ya da Yüce Allah'ın ilmindeki durumuna dair hiçbir bilgisi olmaz.

Bir kimse, Allah Teâlâ'nın zatı ve sıfatları, arşı, kürsüsü ya da kıyamet ahvaline dair bir rüya gördüğü iddiasında bulunsa, ya da Allah'ı baş gözüyle gördüğünü ileri sürse, kesinlikle yalan söylemiş demektir. Gerçi bu konuda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kalbinde bu hususu çokça önemseyip, zihninde büyüten kimsenin –kendi yanlış görüşlerine çağrıda bulunan- bir bidatçi olmasından korkulur.

Bir kimse, semaya yükseldiğini, rabbiyle konuştuğunu, bir gecede Mekke'ye gittiğini ya da peygamber olduğunu iddia ederse, bilin ki bu zat kesinlikle zındık, sapık, saptırıcı ve yalancıdır. Bu hususta dikkatli olmalısın. Bu yönde iddiaları bulunan kimsenin doğru olması da zındık olması da mümkündür. Melekleri,

hurileri gördüğünü iddia eden kimsenin durumu da böyledir.

Bu tür düşüncelerden de, bunların sahiplerinden de uzak dur! Ardınca gidilmeye layık tek yol, Hz. Peygamber'in, onun ashabının, tabiin ve onlara tabi olanların yoludur. O halde insanların ibadetlere sonradan ilave ettikleri, sonradan icat ettikleri şeyleri yapmaya girişme! Çünkü her sonradan uydurulan şey, bidattir. Bu hususta Allah'tan kork, saptırıcılardan sakın!

Kadınlardan, çocuklardan, tüysüz gençlerden uzak dur. Onlara çok yaklaşma. Sen onlardan, onlar da senden uzak dursunlar.

Hulasa, sözün özü; Sana düşen, Rasûlullâh [sallallahu aleyhi ve sellem] ile O'nun Ashabı'nın inancı ve sireti üzere hayatını sürdürmendir.

Altın Öğütler

1- Dilini ve sırrını muhafaza et.

2- İnsanların tamamından kendini koru. Zira şu içinde bulunduğumuz zaman dilimi, kötü şeylerden bütünüyle kaçma zamanıdır. Ancak, bundan daha fazlasını talep edeyim derken, asıl yapacaklarını zayi etmiş olabilirsin. İnsanlardan uzak durmaya çalış.

3- Geçmiş ömrüne üzülüp de ağlama.

4- İyi olsun, kötü olsun Kıble ehline, yani müminlere nasihat etmeyi ihmal etme.

5- Allah yolunda yapacağın çalışmalarda kınayıcıların kınamasından korkma. Zira -inşallah- Allah'ın yardımı mutlaka sana ulaşacaktır.

6- İyi bir komşu, arkadaş ve ev edinmeyi talep et, sefere çıkmayı arzu et.

7- Hasetçiyle arkadaşlık etme. Çünkü hasetçi, Allah'ın belirlediği kadere razı olmamıştır.

8- Bir de gıybetçi, dedikoducu, iftiracı ve yalancıdan da uzak dur. Bu tür kimselerle arkadaşlık etmek, dünyada rezillik ahirette ise azap demektir. Sadece mümin ve dindar kimselerle dostluk kur!

9- Zamane insanlarından sakın. Kendi nefsine karşı da dikkatli ol. Zira nefsin senin gizli düşmanındır. Bir de şeytan ve onun avenesine karşı uyanık ol.

10-Bir taat işlemeye niyetlendiğinde azimli ol, onu yapmaktan vazgeçme. Yüce Allah'tan, bu konuda sana yardımcı olmasını dile. Nitekim her abid kimsenin bir fetreti vardır. O, böyle bir zamanı ya sünnetle ya da bir bidatle doldurur. Allah bizi ve sizi, gizli-açık bütün bidatlerden muhafaza buyursun.

ALTIN ÖĞÜTLER
(Risâletü'l-Müsterşidîn)

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

و من تبعه بإحسان إلى يوم الدين

Ebu Abdillah el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî şöyle demiştir:[1]

Hamd, ilk; öncesiz, bir-tek ve ulu olan Allah'a mahsustur. Onun dengi ve benzeri yoktur. Ona, onun verdiği nimetlere denk düşecek, onları hakkıyla değerlendirecek bir hamd ile hamd ediyorum.

Ve O'ndan başka ilah olmadığına, O'nun eşi ve benzeri olmayıp tek olduğuna, rububiyetini kabul eden

1. Çevride sadece metin dikkate alınmış dipnotların çevirisi yapılmamıştır. Çeviride bazı başlıklar konunun daha iyi anlaşılması amacıyla tarafımızdan eklenmiş olup, köşeli parantezlerle sembolize edilmiştir. Ayet mealleri Diyanet mealinden alınmıştır. Müellif eserin akışı sırasında konuyla bağlantısından dolayı ayet ve hadislerin sadece bir bölümüyle zikretmektedir. Bunlardan daha iyi anlamaya katkısı amaçlanarak bağlamına uygun olarak ayet ve hadislerin tamamı verilmiştir.

bir âlimin şahadeti gibi şahitlik ediyorum. Ve yine, Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet ediyorum. Zira Yüce Allah onu, vahyine muhatap kılmış, nebilerini onunla tamamlamış, bir de onu diğer bütün mahlûkatına karşı hüccet ve delil kılmıştır. Yüce Allah bunu ifade meyanında şöyle buyurur:

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Hatırlayın ki, (Bedir savaşında) siz vadinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir."[2]

Şu hususu iyi bil ki, Allah azze ve celle kulları içerisinden kendisinin emir ve yasaklarını bilen akıl sahibi müminleri seçerek, üstün tutmuş; onları, ahitlerine vefalı, haşyet, korku ve ahlak-ı fâdileye sahip kimseler olarak nitelemiştir. Bunu ifade için Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

---

2. el-Enfal, 42.

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ (19) الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ (20) وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ (21)

"Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar. Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır. Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir."[3]

Yüce Allah, göğsünü imana açtığı; tasdikin kalbine ulaştığı, kendisini bunu elde etmeye teşvik ettiği kimselere, akıl sahiplerinin yolu olan şeriatin belirlediği sınırlara riayet etmeyi, yani Allah'ın Kitabına, Nebisinin Sünnetine, bir de hidayete ermiş din önderlerinin icma'ına bağlı kalmayı zorunlu görmüştür. Yüce Allah'ın kullarını uymaya çağırdığı sırat-ı müstakim denilen yol işte budur. Allah (c.c.) bu hususu şöyle ifade eder:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi

3. er-Ra'd, 19-21.

Allah'ın yolundan ayırır. İşte bütün bunları Allah size sakınasınız diye emretti."[4]

Rasûlullah [sallallahu aleyhi ve sellem] de bu hususla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

... فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء [من بعدي] الراشدين المهديين ، عضوا عليها بالنواجذ!...

"Siz benim sünnetime ve ben[im vefatım]dan sonra da Râşit ve hidayete sevk edici halifelerimin sünnetine uyun. Bu sünnetlere [azı dişlerinizle ısırırcasına] sımsıkı sarılın."[5]

Şu hususu iyi bil ki, bizzat Kur'ân, kendisinin [müminlere yönelik] emir ve yasaklarında, havf [korku] ve reca [ümit] içeren ifadelerinde; müteşabihlerine iman edilmesini, kıssalarından ve misallerinden öğüt alınması gibi konularda Rasulünün verdiği hükümlere ittiba edilmesini farz kılmıştır. Eğer sen, bu konuyu ciddiyetle ele alırsan cehalet karanlıklarından ilim aydınlığına, şüphe azabından yakin rahatlığına çıkmış olursun. Allah c.c. bunu şöyle ifade eder:

اللهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

"Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlık-

4. el-En'âm, 153.
5. Bu rivayet, I'rbâz b. Sâriye (r.a.) aracılığıyla aktarılan bir hadisten bir bölümdür. Bkz. İmam Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV/126; Ebu Davud, IV/201; Tirmizî, X/143 [Tirmizî hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.]; İbn Mâce, I/15; İmam Nevevî de bu rivayeti el-Erbaîn adlı risalesinin 28. hadisi olarak zikreder.

lardan aydınlığa çıkarır."[6]

[Haram ve helallere dikkat etmek gerekir]

Bu hususa hassasiyet gösterip, diğer konulardan iyice ayırt edenler yalnızca akıl ve anlayış sahibi kimselerdir. Bunlar, dinin zahiri hükümleriyle amel eder, şüpheli konulardan kaçınırlar. Rasûlullah [sallallahu aleyhi ve sellem] bu hususu şu sözleriyle dile getirir:

عن النعمان بن بشير رضي الله تعالى عنهما قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

إن الحلال بيِّن وإن الحرام بيِّن ، وبينهما أمور مشتبهات...

"Helal bellidir. Haram bellidir. Bunların arasında hangisine dâhil olduğu belirsiz bazı hususlar vardır. Bu tür şeyleri terk etmek onu yapmaktan evladır."[7]

---

6. el-Bakara, 257.
7. Bu hadisi, Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir. Hadisin tamamı şöyledir:

"عن النعمان بن بشير رضي الله تعالى عنهما قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: (إن الحلال بيِّن وإن الحرام بيِّن ، وبينهما أمور مشتبهات ، لا يعلمهن كثير من الناس ، فمن اتقى الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام؛ كالراعي يرعى حول الحمى ، يوشك أن يرتع فيه : ألا وإن لكل مَلِكٍ حمى ، ألا وإنَّ حمى الله محارمُهُ، ألا وإن في الجسد مُضغة، إذا صلحَت صلحَ الجسد كله، وإذا فسدت فسد الجسد كله؛ ألا وهي القَلب).

"Helal bellidir. Haram bellidir. Bunların ikisinin arasında, -insanların çoğunun bilmediği- hükmü belirsiz bir takım hususlar bulunmaktadır. Kim bu tür belirsiz/şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de bu tür şüpheli şeylerin içine düşerse, harama düşmüş olur. Nitekim bir koruluğun etrafında sürüsünü otlatan kişinin, bu (sürüsünün) o koruluğun içine dalması muhtemeldir. Dikkat edin! Her sultanın (kendisine ait) bir koruluğu vardır. Allah Teâlâ'nın koruluğu da onun yasakladığı hususlardır.

[Niyetin amellerin kabulüne etkisi]

Niyeti araştır, iradeyi tanı. Zira amellerin karşılığı niyetlere göre verilecektir. Bu konuda Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurur:

إنما الأعمال بالنيات ، وإنما لكل امرئ ما نوى...

"Ameller niyetlere göre değer kazanır. Kişiye sadece niyet ettiğinin karşılığı verilir."[8]

[Üstünlüğün tek ölçüsü takvalı olmaktır]

Takva üzere olmaya gayret et. Bu hususu beyan babında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurur:

Yine dikkat edin! İnsan vücudunda bir et parçası vardır. Eğer o, düzgün/sağlıklı olursa, bütün vücut sağlıklı/düzgün olur. Eğer o sağlıksız/bozuk olursa, bütün vücut sağlıksız/bozuk olur. İşte o et parçası kalptir!"

8. Hadisin tamamı mealen şöyledir: "Irbâz b. Sâriye'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, O şöyle anlatır: "Bir gün Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) bize, kalplerin ürperdiği, gözlerin yaşardığı (son derece etkili) bir konuşma yaptı. Biz de: "Yâ Rasûlallah! Bu konuşmanız, sanki veda edecek birisinin yaptığı bir konuşmaya benziyor! Bize bir takım tavsiyelerde bulunur musunuz?" dedik. O da: "Size, Allah'a karşı takvalı olmanızı, -başınıza emîr (başkan) olarak bir köle bile tayin edilse- yine de onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. İçinizden (benden sonra) yaşayacak olanlarınız birçok ihtilafa şahitlik edecektir. (O zaman) size düşen, benim ve -benden sonraki- Raşit ve hidayet üzere olan halifelerin sünnetine tutunmaktır. Sizler, o (Sünnet'e) –azı dişlerinizle ısırırcasına- sımsıkı sarılın. (Dinin aslında olmadığı halde sanki ondanmış gibi) Sonradan (ona) eklenen yeni şeylerden (bid'atler) sakının! Zira sonradan ortaya çıkarılmış uygulamaların tamamı sapıklıktır."

المسلم مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ والمؤمن من أمن الناس بوائقه

"Müslüman, elinden ve dilinden diğer müslümanların selamette olduğu kimsedir. Mümin ise, eza ve cefasından diğer insanların güvende olduğu kimsedir."[9]

Hz. Ebubekir [radıyallâhu anh] bu konuda şunları söyler:

"Kendisine itaat ederek Allah'tan kork ve sakın. O'na karşı takva ile taatte bulun. Müslümanların kanlarını dökmekten elini, mallarına karşı mideni, ırz ve namuslarına karşı da dilini koru. Zihnine gelen düşünceler konusunda kendini hesaba çek, her nefesinde Allah'ı murakabe et!"

Hz. Ömer [radıyallâhu anh] de şöyle der:

"Hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çek. Tartıya çekilmeden önce kendini tartıya çek. Sizden hiçbir gizlenenin bulunmayacağı günkü büyük hesap günü için hazırlıklı olunuz. Dindarlık konusunda Allah'tan sakın. Her işinde Ondan gelecek güzel ihsanlara karşı ümidini taze tut. Başına gelecek musibetlere karşı sabırlı ol."

Hz. Ali [radıyallâhu anh] de bu bağlamda, "Eğer korkacağın bir şey varsa o da işlediğin günahlardır! Bir kimseden ümit bekleyeceksen bu zat sadece Rabbin olsun! Cahil bir kimse, öğreninceye kadar soru sormaktan utanıp, çekinmesin. [Âlim birisi de] kendisine bilmediği bir konuda soru yöneltildiği zaman 'Bilmiyorum!' demekten çekinmesin!" demiştir.

---

9. Bu hadisi, Tirmizî, Ebû Davud, Nesâî, Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hâkim, el-Müstedrek'inde, İbn Hıbbân da Sahîh'inde bu rivayeti kaydetmişlerdir.

[Sabır imandandır]

Şu hususu iyi bil ki, insan bedenine göre başın yeri ne ise imana göre sabrın konumu da odur. Zira baş koparılıp kesilirse bütün beden kesilmiş gibi olur.

Bir başkasından kişiliğini hedef alan, onuruna dokunan bir söz işittiğinde bunu söyleyeni görmezlikten gelerek affediver. Zira böyle yapmak yapılan işlerin en zoru bir o kadar da en değerli olanıdır.

Bu konuda Hz. Ömer [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

"Allah'tan korkup çekinen, öç alma duygusunu yerine getiremez. O'ndan sakınan her istediğini yapamaz. Kıyamet günü olmasaydı, şu anki müşahede ettiğin şeylerin tersi gerçekleşmiş olurdu."

[Sadece Kendi Kusurlarınla Meşgul ol]

İdeallerini yerine getirmeye çalış. Başkalarının ayıp ve kusurlarıyla değil kendi sadece kusur ve ayıplarınla meşgul ol. Bunu ifade babında şöyle denmiştir:

"Kişiye, kendisinin gizli kalmasını istediği bir ayıp başkalarından sadır olduğunda herkese anlatıp yaymak, aynısını kendisi yaptığı halde başkalarının kötülük yapmasına kızmak, arkadaş ve dostlarına eza cefa etmek, kendisini ilgilendirmediği halde insanlar hakkında konuşmak ayıp olarak yeter!"

Tedbiri terk etmek suretiyle aklını Allah için kullanmaya gayret et. İşlerini yaparken Yüce Allah'tan yardım iste.

Bu hususta Hz. Ali Efendimiz [radıyallâhu anh] şöyle söylemiştir:

"Ey Âdemoğlu, zenginliğe sevinme. Fakirlikten do-

layı ümitsiz olma. Belalardan dolayı üzülme. Rahatlıktan dolayı da sevinme. Nasıl ki altının hakikisi ile sahtesini ayırt etmek ateşle mümkünse, salih bir kul da bela ve musibetlerle imtihana tabi tutulur. Sen arzu ettiğin şeylere, ancak şehvetlerini terk ederek kavuşabilirsin. Ulaşmayı ümit ettiğin şeylere ancak hoşlanmadığın şeylere karşı sabrederek ulaşabilirsin. Öyleyse bütün gayretini sana farz kılınan şeyleri yapmaya yönelt."

[Allah'ın Takdirine razı ol]

Allah'ın senden kendisi için istediği şeylere razı ol.

[Sen hayrıyla şerriyle kadere iman etmedikçe asla imanın lezzetini tadamazsın.][10]

Bu konuda Abdullah İbn Mes'ud [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

"Allah'ın senin hakkında yaptığı taksime razı olursan, insanların en müstağnisi olursun. Allah'ın yapmanı yasakladığı şeylerden kaçınırsan insanların en takvalısı olursun. Allah'ın senin yapmanı farz kıldığı amelleri yerine getirirsen insanların en abidi olursun."

[Başkalarının malvarlığına karşı
gözün tok olmalı]

Şikâyetini sana merhamet etmeyene değil sana çok merhametli olana arz et. Yardımı hep Allah'tan istersen onun seçkin dostlarından olursun.

Sahabeden Ubâde b. Sâmit [radıyallâhu anh] oğluna yaptığı bir vasiyetinde şöyle demiştir:

---

10. Bu cümle konuyla doğrudan bağlantısından dolayı birkaç cümle sonraki yerinden buraya alınmıştır.

"Ey Oğlum, insanların sahip oldukları şeye karşı tamah etmezsen insanların gönlü en zengin olanı sen olusun. Tamahtan ve ihtiyaçlarını insanlardan istemekten sakın. Zira asıl fakirlik budur!"

[Namazını
dünyaya veda edecek biriymiş gibi kıl!]

Namaz kıldığın zaman sanki bu dünyadan hemen ayrılacak birisi gibi kıl.

[Her daim hakkı söyle]

Daima hakkı söyle, hak ile amel et. Böyle yaparsan nurun ve basiretin ziyadeleşir. Sakın, kendisi yapmadığı halde başkalarına hakkı yapmayı emreden, günaha batıp Allah'ın gazabına maruz kalan kimseler gibi olma. Zira bu hususta Yüce Allah şöyle buyurur:

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

"Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır."[11]

Rasûlullâh [sallallahu aleyhi ve sellem] de şöyle buyurmuştur.

"Kim başkasına öğüt verir, kendisi öğüt almazsa, başkalarını bir şeyden sakındırır da kendi sakınmazsa, başkalarını bir şeyden nehy edip, kendisi bunlara bir son vermezse Allah katında ziyan edenlerden olur!"[12]

---

11. es-Saff suresi, 3. ayet.
12. Şeyh Abdülfettâh Ebu Ğudde [r.aleyh], elindeki kaynaklarda bu rivayetin sahih, zayıf ya da mevzu bir aslına rastlayamadığını söyler. (Bkz. Ebu Ğudde, a.g. talikler, s.102.)

[Dostların Müttakiler olsun!]

Sadece Akıllı ve müttaki kimselerle içli dışlı ol. Basireti açık âlimler ile otur kalk.

Nitekim Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi ve sellem], "Arkadaşlarımızdan hangisi hayırlıdır?" diye soruldu o da, "Görünüşü size Allah'ı hatırlatan, konuşması ilminizi artıran, ameli de ahireti anımsatan ile…" diye cevapladı.[13]

[Allah rızasını kazanmak şiarın olsun]

Hakka karşı tevazulu ol. [Sadece] O'na boyun eğ. Kendisine yakın olmak için sürekli olarak Allah'ı zikret! Bu konuda Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuşlardır:

"Kıyamet günü Allah'ın dostları, O'na saygı duyanlar, mütevazı davrananlar, O'ndan korkup çekinenler bir de O'nu çokça zikredenlerdir."[14]

[Müslümanlara karşı samimi ol]

Allah'a, O'nun Rasûlüne ve diğer müslümanlara karşı samimi ol. Bütün işlerinde Allah'tan haşyet duyup korkanlarla istişare et. Zira Yüce Allah Bu meyanda:

---

13. Bunu Abd b. Humeyd ve Ebu Ya'lâ Müsned'lerinde, Hakimü't-Tirmizî Nevâdiru'l-Usûlünde zikreder. s.140. Hadis hasendir. [Bkz. Ebu Ğudde, s.103, 108 (I. no'lu dipnot)]
14. Bu rivayet mana olarak sahih olsa da senet bakımından herhangi bir kaynakta geçmemektedir. Dolayısıyla hadisin aslı ve sıhhati şüphelidir. (Bkz. Bkz. Ebu Ğudde'nin taliki, s.117, I. no'lu dipnot)

إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

"Yüce Allah'tan hakkıyla ancak âlimler korkar çekinir."[15] Buyururken, Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] de:

"Din nasihattir, yani mahza samimiyettir" buyurmuştur.[16]

Zira sana karşı samimi olan, ya da sana dostça öğüt veren kimse seni sevdiğinden böyle davranmaktadır. Sana dost gibi görünüp yaltaklananansa seni aldatmaya çalışmaktadır. Senin samimi nasihatlerini kabulle karşılamayan kimse senin gerçek din kardeşin olamaz. Bunu ifade bağlamında Hz. Ömer [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

"Birbirlerine nasihatte bulunmayan toplulukta hayır yoktur. Kendilerine yapılan nasihatten hoşlanmayan toplulukta da hayır yoktur."

[Her işinde doğru ol,
lüzumsuz işleri terk et.]

Öyleyse her halükarda sıdk yani doğruluk üzere ol. Böyle yaparsan kazançlı çıkarsın. Sana fayda sağlamayan lüzumsuz işleri de terk et ki, selamette olasın. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de Allah Teâlâ'nın rızasına ulaştırır. Yalan ise fısku fücura, fücur da Allah'ı gazabına neden olur.[17]

---

15. el-Fâtır, ayet 28.
16. Müslim, Kitâbü'l-İman, II/36, Temîm ed-Dârî (r.a.)'den.
17. Bu sözün aslı bir hadis-i şeriftir. O hadis de mealen şöyledir: Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Doğruluğa sarılın; zira doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Bir kimse doğru hareket ettikçe ve her işinde doğruluğu aradıkça, sonunda

Abdullah b. Abbas [radıyallâhu anh] şöyle der:

"Seni ilgilendirmeyen konularda konuşma. Hatta yararına olan şeylerin birçoğunu da terk et. İster halim-selim olsun ister çirkef biri olsun hiçbir kimseyle mücadele etme. Din kardeşinin seni, nasıl anmasından hoşlanıyorsan sen de ondan o şekilde bahset. İşlerinde iyilik yaptığında mükâfat, kötülük yaptığında ise ceza alacak bir kimse gibi davran!"

[Tûl-i emelden uzak dur,
kendinin ölülerden say!]

Allah'a daima şükret. Emelini kısa tut. Kabirleri kendi hakkında endişe duyarak, ondan ibret almak amacıyla ziyaret et. Topluluk arasında kalbini koru. Bu konuda Ebu Zerr [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

"Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet et. Kendini ölülerden biri say. Zira kötülük unutulmaz, iyilik de son bulmaz.

Bir de seni zengin kılacak az bir mal, seni azdıracak çok maldan daha hayırlıdır. Mazlumun, yani zulme uğramış kimsenin [bed]duasından sakın! Ahirette sana yarar sağlayacak şeyleri şimdiden derlemeye toplamaya çalış.

Kendi nefsinin vasisi ol. Sana vasilik yapacak adamlar edinme! [Yani kendi işini kendin yap.]

Allah katında sıddîk (en doğru)lardan yazılır. Yalan söylemekten sakının; zira yalan diğer kötülükleri işlemeye yol açar. Kötülükler de cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye ve işlerinde yalanı araya araya, sonunda Allah katında aşırı yalancılardan yazılır." (Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr 29).

Yapacağın işleri, yapmadan önce etraflıca düşün. Dalgınlık ve unutmaya karşı uyanık ol. Zira sen [ahirette] tüm hayatından sorguya çekileceksin.

Bu hususta Ebu Ümâme [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

"Âdemoğlunun Rabbine karşı akıllı davranması onun cihada çıkmasından daha hayırlıdır."

[Bütün amacın ahiret olsun]

Bil ki, kimin bütün amacı ahiret olursa, Allah Teâlâ onun dünyevi işlerine kâfi gelir. Nitekim bu husus şu hadiste şöylece dile getirilmiştir:

"Dünyalık elde etme kaygısından gücünüz yettiği kadar uzak durun. Kimin ideali dünya[lık] elde etmek olursa, Allah onun mal varlığını herkese ifşa eder. Onun fakrını önüne koyar. Kimin de tüm gayesi ahiret olursa, Allah onun işlerini [düzene koyup] bir araya getirir. Zenginliği onun kalbine koyar. Allah Teâlâ'ya bütün kalbiyle yönelen hiçbir kul yoktur ki, müminlerin kalplerini sevgi ve rahmet bakımından ona boyun eğdirmesin."[18]

[Kur'ân hakkında tartışmaktan sakın!]

Kur'ân-ı Kerim hakkında münakaşa etmekten, dini konularda tartışmaktan sakınmalısın. [Allah'ın zatı ve sıfatları konusunda gelişi güzel][19] tanımlamalardan

18. Hafız Münzirî, senette bulunan kezzab bir ravi nedeniyle rivayetin çok zayıf olduğunu belirtir. Bkz. Abdurraûf el-Münavî, Şerhu Câmi's-Sağîr li's-Süyûtî , III/260.
19. Bu bölüm ibarenin daha doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla Merhum Muhaddis Abdülfettâh Ebu Ğudde'nin talikinden esinlenerek eklenmiştir.

uzak dur. Haklarında Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu kimselerden ol.

"Onlar, cahillerle karşılaştıkları vakit, sadece 'selam' derler."[20]

[Edebe sarıl]

Edebe tutun. Hevaya ve gazaba uymaktan uzak dur. Uyanık olma yollarını tespite çalış. Kendini murakabe etmek en önemli amacın olsun. Rıfk ve yumuşaklığı kendine sırdaş, teenni ile hareket etmeyi kendine arkadaş edin. Selamette olmayı sığınak, içi rahat olmayı kendine ganimet bil. Dünyayı bir vesile, ahireti de kendine bir konaklama yeri gibi kabul et.

Hasan el-Basrî bu hususta şöyle demiştir:

"Allah c.c. müminin sadece cennette rahat etmesini dilemiştir."

[Gaflet uykusundan uyan!]

Seni gaflete düşürecek konu ve mekânlardan, düşmanın hile ve tuzaklarından, nefsin küçük düşürücü davranışlarından, şehvetin azmasından, bir de gerçekleşmesi zor hayallerden mümkün olduğunca kaçın.

Bunu ifade babında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur:

"Düşmanlarının en azgını iki kenarın/omuzun arasında bulunan kendi nefsindir."[21]

---

20. el-Fürkân suresi, ayet 63.
21. Beyhakî, Kitâbü'z-Zühd adlı eserinde zayıf bir senetle rivayet eder.

Buna göre, senin bundan daha da azgın düşmanının onun isteklerine boyun eğmek olduğunu da ortaya çıkmış olur.

[Değişmez düsturun
Kur'ân ve Sünnete ittiba olsun!]

Eğer hakka isabet hususunda kuşkuya düşersen, konuyu derhal Kitaba, Sünnete bir de ortak doğrulara arz et. [el-Âdâbü's-Sâliha'ya]

Bir konu sana gizli ve kapalı görünürse, hemen dindarlığı ve aklından razı olduğun kimselerin görüşlerine başvur. Şunu da iyi bil ki, Hakk'ın yani doğru ve gerçeğin en büyük şahidi gönlünün ona yatması, bunun içine sinmesidir. Görmez misin ki, bu hususta Rasûlullâh [sallallahu aleyhi ve sellem]:

"Her ne kadar müftüler sana fetva verse de sen yine de kalbine danış"[22] demiştir.

[Rabbine karşı kulluğunu her daim sergile]

Beden azalarını ilmin sağlamlığıyla kayıt altına al. Niyet ve amacını Allah'a yakın olma bilgisiyle düzgün hale getir. O'nun huzurunda kiralanmış bir köle gibi durursan, O'nu daima rauf ve rahim olarak [karşında] bulursun. Nitekim Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] bu bağlamda şöyle buyurmuştur:

"Allah (c.c.) bir kuluna, onun kendisine verdiği değer kadar değer verir."[23]

---

22. Bu hadisi Buharî, et-Târîhu'l-Kebîr'inde, Nevevî de el-Erbaîn adlı risalesinde 27. sırada zikreder.
23. Hafız el-Münzirî'nin değerlendirmesine göre hadis hasendir. Bkz. et-Terğîb ve't-Terhîb, III/65; V/534.

Bu değer verme, kulun Yüce Allah'a duyduğu haşyet, ona dair ilim ve marifeti oranındadır.

Şu hususu da bil ki, kim tüm işlerinde Allah'ın rızasını tercih ederse, Yüce Allah da onu kendi rızasına eriştirir. O, kendisine itaat edip, kullukta bulunanı sever. Kim bazı fiillerini sırf O'nun rızasını amaçlayarak terk ederse, böyle yapmasından dolayı Yüce Allah ona asla azap etmez.

Konu hakkında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur:

"Seni şüpheye düşüren şeyleri bırak, şüpheye düşürmeyeni yapmaya bak!"[24]

[Sû-i zandan kaçınmalısın!]

Kalbi[ni] güzel bir tevil ile su-i zann beslemekten korumaya çalış. Hasetçiliği emeli kısa tutarak defet. Kibirli olmayı Yüce Allah'ın saltanatını düşünerek ortadan kaldır. Sonradan pişmanlık duyacağın fiilleri derhal terk et. Seni tekellüfe sevk edecek her halden uzak dur. Dindarlığını, dinin emirlerine ittiba ederek korumaya çalış. İlim talep etmek suretiyle sana yüklenen hilafet misyonunu muhafaza et. Aklını Ehl-i hilmin adabıyla koruma altına al. Her yerde ve durumda sabır [silahını] hazırında tut. Zikretmek üzere halvete çekilmeyi adet edin. Sana bahşedilen her nimete karşı sürekli teşekkür halinde ol. Her işinde Allah'ı kendine yardıma çağır. Her halinde Allah'tan hayır iste. Allah'ın senden kendisi için yapmanı istediği şeylere asla itiraz etme. Kendisiyle

---

24. Allame Münavî, et-Teysîr bi şerhi'l-Câmii's-Sağîr adlı eserinde, hadisin hasen olduğunu hatta şevahitleriyle birlikte değerlendirildiğinde sahihliğe bile yükseleceğini söyler. (Bkz. Ebu Ğudde'nin, sözü edilen talikatları, s.139 vd.)

Allah'a kavuşmayı arzuladığın amelleri yapmaya gayret et. Başkasının sana yapmasından hoşlanmadığın hareketleri sen de başkalarına yapma. Her daim sana hayır kazandıracağını düşünmediği kimseler ile olan arkadaşlığını kes. Mümkün olduğu kadar af ve bağışlama yolunu seç.

[Belalar müminin sınanma aracıdır]

Şunu iyi bil ki, bir mümin her anında sıdk [doğruluk] konusunda imtihana tabi tutulmaktadır. Onun nefsi sürekli belalarla sınanmaktadır… Öyleyse hak ve doğruluk hasletinden hiç sapma ki, insanların sevgisini kazanasın.

[En değerli bilgi marifetullah'tır]

Hakikati aramakta sadık olursan, basiret ilmine varis olacak, marifet kaynakları sana ayan beyan olacaktır. Saf tevfik ile sana varit olan bilgiyi bizzat kendin ayırt et. Önde olmak amel edene, haşyetli olmak bilgili olana, tevekkül kendisine güvenilene, korku yakine ulaşana, ziyadelik ise şükredene has bir özelliktir. Kulun kavrayış [fehm] hakkında ulaşacağı şeyler, Allah'a karşı gösterdiği saygı ve taat ile bilgi ve aklının seviyesi kadardır. Allah Teâlâ kime akıl bahşetmiş, onu imandan sonra ilim ile ihya etmiş, yakin bilgisiyle basiretini açmış, sadece kendi ayıplarıyla uğraşmayı ona öğretmiş ise işte o zaman bu kimsede iyi olma hasletleri zuhur etmiş demektir. Öyleyse iyiliği [birr'i] takvada ara. İlmi sadece haşyet sahiplerinden al. Yakini bilgiyi, tefekkür sahasındaki sıdk [doğruluk] konularını araştırarak bulmaya çalış. Allah Teâlâ bu hususu beyan için şöyle buyurur:

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ

"Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk."[25]

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] de bu manaya işaret bağlamında:

"Ben yakin'i [yani, kesin inancı/bilgiyi] öğreniyorum, siz de öğrenmeye çalışın!"[26] buyurmuştur.

[Bazı hakikatler akılla bilinebilir]

Kendisine üç şey eşlik etmeyen har akıl [sahibi] tuzağa düşer. Bunlar:

1- Taatı masiyete tercih etmek,
2- İlmi cehalete tercih etmek,
3- Din'i dünyaya tercih etmek.

Üç şey vardır ki, bunlar ilim ile birlikte bulunması ilmin gücünü artırır.

1- Rağbeti kesmek suretiyle ezayı ortadan kaldırmak.
2- Bir amelin haşyetle birlikte olması.
3- Çokça merhametli olmanın yanı sıra bolca insaflı davranmak.

---

25. el-En'âm suresi, 75.
26. Bu hadis Ebu Nuaym el-Isfehânî, Hilyetü'l-Evliya'sında mürsel olarak geçmektedir. Dolayısıyla senetteki inkıta/kopukluk nedeniyle rivayet zayıf olmaktadır. [Bkz. Ebu Ğudde, s.151, 1 no'lu dipnot]

[Akıl ve ilim eşsiz iki nimettir]

İnsan, akıldan daha hoş bir şeyle tezyin edilmediği gibi ilim elbisesinden daha güzel bir şey de giymemiştir. Zira Yüce Allah yalnızca akılla tanınabilir. İtaatler de ancak ilimle yerine getirilir. Marifetullah ehli kimseler [insanın sahip olduğu] temel halleri Allah bilgisine şahitlik ile füru konularında derinleşme üzerine bina etmişlerdir. Bu hususta Rasûlullâh'ın [sallallahu aleyhi ve sellem] şu ifadelerini görmez misin?

"Yüce Allah, bildikleriyle amel edenleri bilmedikleri şeylere varis kılar."[27]

Bu verasetin alameti, merhamet ve iktida sebebiyle ilmin artıp, çoğalmasıdır. Buna göre, ilim arttıkça [Allah] korku[su] arttığı gibi, amel arttıkça da tevazu artar. Marifet sahiplerinin takip ettikleri yolda esas aldıkları ölçü; marufun emri-münkerin nehyi ilkesine uymak, ilmin bireysel arzu ve şehvetlere takdim edilmesi, sadece Allah ile yetinme vb. prensiplere samimiyetle uymaktır. Öyleyse sen, ilmi haşyetini, ameli basiretini, aklı da marifetini artırdığı kimselerin izini takip et. Eğer edep yoksunluğu seni onların yolunu izlemeni engellerse başkalarını değil sadece kendini kına! Zira ihlâslı kimselerin alametleri ilim sahiplerine asla gizli kalmaz.

[Seçkinlerin üstün meziyetleri]

Her fikirde mutlaka bir edep, her işarette mutlaka bir ilim vardır. Bütün bunları Yüce Allah'ın muradını yine O'ndan gelen bir ilham ile bilip kavrayan, yakin

27. Bu sözün Hz Peygamber'e isnadı doğru değildir. Ebu Nuaym'a göre, söz Hz. İsa'ya aittir. (Hilyetü'l-Evliya, X/15.) Bkz. Ebu Ğudde, age., s.155, 1.dipnot.

duygusunu O'nun hitabından elde edip devşiren kimseler tespit edebilir.

Bunun sıdk sahibindeki işareti, bir şeye baktığında ondan bir ibret çıkarması, sustuğunda tefekküre dalması, konuştuğunda zikirde bulunması, bir şeye sahip olması engellendiğinde sabretmesi, kendisine bir ihsanda bulunulduğunda şükretmesi, ölüm vb. musibetle karşılaştığında 'innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn' demesi, bilmediği bir şey karşısında vakarını koruması, bir bilgiye sahip olduğunda tevazu göstermesi, başkasına bir şey öğrettiğinde rıfkla hareket etmesi, bir soru yöneltildiğinde ise cömertçe cevap vermesi şeklinde ortaya çıkar.

Şifa, O'na yönelenlere; yardım ve destek, irşat talep edenlere; samimi dostluk, sıddıklara; korunak ve sığınak, korku üzere olanlara mahsustur…

[İyi Müslüman Olmanın Esasları]

Birr, yani iyi haslet sahiplerinin niyeti, amelinden daha efdal; ameli, sözünden daha beliğdir. Böylelerinin meskeni hak, bağlı bulunduğu yer hayâ; malumat yerleri vera'; kendisine şahitlik alanları takvadır. Onların nurdan basiretleri vardır ki, onun vesilesiyle varlıkların hakikatlerini görürler. Onlar, konuştukları zaman sadece ilimden elde ettikleri hakikatleri dile getiriler. Onların, kendilerine mahsus yakini delilleri vardır ki, onlar sadece ve sadece bunlardan bahsederler.

Bütün bu güzelliklere, kendi nefsiyle -Allah için- mücadele eden, taatleri sağlam, niyeti düzgün, gizli ve açıkta Allah'tan korkan, emelini kısa tutan, çekinme izarını kuşanan, dilenme mekânlarını dua ile dolduran, vakitlerini ganimet bilen, hali düzgün kimseler muvaffak olur.

Bir de aldanış yurdunun çekiciliğine aldanmayan, sanal serabın ışıltılarının haşir gününü unutturmadığı, gaflet uykusundan uyanarak yakaza haline geçen kimseler…

Bil ki, akıllı birisi ilmi sağlam, yakini tam olduğunda bilir ki, onu Rabbinin azabından sadece doğruluk [sıdk] kurtaracaktır. Bu yüzden o bunu elde etmek, ona sahip kimseleri arayıp bulmak için gayret gösterir. Bunu yapmaktaki gayesi, ölmeden önce kalbini diri hale getirmek, vefatından sonraki sonsuzluk yurdunda [rahat etmek için] hazırlık yapmaktır. Bu gayesine erişmek için nefsini ve malını Yüce Allah'a satar. İşte bunun dayanağı ayet-i kerime şöyledir:

…إِنَّ اللهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ

"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar…"

Böyle yaparak, cehaletten kurtulup ilimi, fakirlikten kurtulup zenginliği, yalnızlıktan sonra ünsiyeti, uzaklıktan sonra yakınlığı, yorgunluktan sonra istirahatı elde eder, işleri yoluna girer, himmetini bir araya toplar, sonunda takva onun şiarı, murakabe onun hali olur. Bunu ifade bağlamında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmamış mıdır?

"Allah'a, sanki O'nu görüyormuşçasına ibadet et. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O, seni görüyor!"[28]

---

28. Bkz. Müslim, Kitâbü'l-İmân, I/157.

Bu güzel haslete sahip birisini cahil birisi görse, onu dilsiz, konuşamayan bir kimse olduğunu zanneder, hâlbuki onu böyle yapmaya sevk eden hikmettir. Ahmak biri onun saçmaladığını zanneder, hâlbuki onu konuşturan şey Allah'a duyduğu saygıdır. Cahil yine onu zengin zanneder, hâlbuki onu zengin kılan sahibi olduğu iffetlidir. Fakir zanneder, oysa tevazu onu düşkün hale getirmiştir.

Böyle birisi, faydasız işleri terk eder, sırtına kapasitesinden fazlasını yüklemez. İhtiyacı olmayan şeyi almaz, koruması istenilen şeyi bırakıvermez. Kendisi yorgun düşse de diğer insanlar ondan emindirler.

Böyle birisi, hırsını verasıyla öldürmüş, tamahını takva ile dize getirmiş, ilim nuruyla şehvet ateşini söndürmüştür.

Sen de böyle ol. Bunun gibi birisiyle dostluk kur. Böylelerinin izini takip et, onların ahlakıyla bezen. Zira onlar, güvenilir bir hazine gibidirler, onları bırakıp dünyayı satın alanlar mutlaka aldanmışlardır.

Yine bu hasleti havi kimseler, belalarla karşılaşıldığı sırada insana destekçi olurlar. Kötü arkadaşlara karşı korunak gibidirler. Fakirsen seni zengin yaparlar, Yüce Allah'a dua ettiklerinde seni de dualarında unutmazlar.

أُولَئِكَ حِزْبُ اللهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Onlar Allah'ın taraftarıdırlar. Allah'ın taraftarı olanlar işte onlardır kurtuluşa erenler…"[29]

– Allah benim ve senin kalbini anlayışını genişletsin, benim ve senin göğsünü ilimle aydınlatsın, yakini bilgiyle senin ve benim himmetimi toplasın-

29. Mücadile suresi, 22. ayet.

Ben, kalbe zorunlu olarak hücum eden her belanın aslının lüzumsuz işlerin olumsuz sonuçları olduğunu tespit ettim. Bunun da aslı dünyaya cahilce dalmak, geleceğini kesin bir şekilde bildikten sonra ahiret hayatını unutmaktır. Bu kötü halden kurtuluş vera'ı ortadan kaldıracak meçhul birçok şeyi terk etmek, yakini olarak bilinen bütün şeyleri almak ve uygulamaya geçirmektir.

Bir de ben, kalbin fesadının dindarlığın fesadından kaynaklandığını müşahede ettim. Rasûlullah'ın [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle dediğini işitmedin mi?

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ: أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

"...Şunu (da) iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer o et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut ta bozulur. İşte o et parçası kalptir."[30]

Hadisteki 'ceset'ten maksat 'dindir'. Çünkü cesetteki organların iyi ya da kötü olması din'e, yani kişinin dindarlığına bağlıdır. Kalbin fesada uğramasının asıl nedeni, nefsi hesaba çekmeyi terk etmek, tûl-i emele aldanmaktır. Şayet kalbinin düzgün ve sağlıklı olmasını arzu ediyorsan azimli olmak zorundasın. Kalbine havatır geldiğinde bunlardan Allah için olanını al, başka amaçları muhtevi olanlarını derhal terk et. Emelini kısa tutma duygusunu elde etmek için sürekli ölümü hatırında tut!

Öte yandan kalpten kaynaklanan lüzumsuz ha-

30. Buhârî, İman 39, Büyû' 2; Müslim, Müsâkât 107, 108.

reketler göz, kulak, dil [gibi azalar ile], gıda; elbise ve mesken [gibi ihtiyaçlar] da tezahür eder. İşitmenin fuzuli kısmı, -son tahlilde- gaflet ve dalgınlığa; görmenin fuzuli kısmı gaflet ve şaşkınlığa; konuşmanın fuzuli kısmı aşırılık ve bid'ate; yeme-içmenin fuzulisi hırs ve oburluğa; giysinin fuzuli kısmı kibir ve ucube; meskenin fuzulisi ise israf ve övünmeye kapı aralar.

Şunu iyi bil ki, azaları [haramlardan] korumak farz, [harama götürecek] fuzuli şeyleri terk etmek ise fazilettir.

[Kulun yapacağı ilk iş,
derhal günahlarına tövbe etmektir!]

Bundan önce asıl tövbe etmek farzdır. Bunun farziyetini Allah ve Rasûlü açıkça beyan etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا

"Ey büsbütün iman edenler, Allah'a içtenlikle tövbe edin!"[31]

Ayetteki 'nasûh' kelimesinin anlamı; Kulun, Rabbine yaptığı tövbeden sonra daha önce işlemiş olduğu günahlarına bir daha dönmemesi demektir. Bu hususu izah babında mealen şöyle buyurmuştur:

"Ey İnsanlar, Ölmeden önce rabbinize tövbe edin. Kendiniz meşgul edilmeden önce salih amel[ler] ile Allah'a yaklaşmaya gayret gösterin!"[32]

---

31. Tahrîm suresi, ayet, 8.
32. İbn Mâce, Bâbü Farzi'l-Cümua', I/573. Hadis, âlimlerin ittifakıyla zayıftır.

[Tövbenin sıhhat şartları]

Tövbe şu dört şartın bulunmasıyla sahih olur:

1- Kalbin işlenen günaha dönmemekte kararlı olması.

2- Pişmanlıkla birlikte istiğfarda bulunmak.

3- Kul haklarının sahiplerine iadesi.

4- Organları, yedi duyu şeklinden korunması.

Bu duyular, işitme, görme, konuşma, koklama, tatma, iki el, iki ayak, bir de bunların reisi durumundaki kalp. Zira bedenin iyi ya da kötü oluşu bu organın durumuna bağlıdır.

Yüce Allah, yukarıda sözü edilen duyuların bulunduğu organlarla ilgili farz nitelikli emir ve yasaklar belirlemiştir. Bu ikisinin yani, farz ile haram hükümlerin arasında terki daha evla olan mubah hükümler bulunmaktadır.

Kalbin Farzı

-İman ve tövbeden sonra- kalbe düşen farz, Yüce Allah'a ibadet sırasında ihlâs, şüphe sırasında hüsn-i zann beslemek, onun vaadine güvenmek, azabından korkmak, onun rahmetini ve fazlını ümit etmektir. Bize, kalbin bu konumunu beyan eden birçok hadis ve rivayet ulaşmıştır.

Bunlardan birinde Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem]: "Müminlerden bazıları var ki, kalbim onlar için yumuşar!"[33].

33. Bkz., Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V/267.

Bir başka rivayette de:

"Hakk gelecektir. Bu sırada onun üzerinde bir nur vardır. O halde size düşen, kalplerin sırlarına malik olmaktır."[34] buyurmuştur.

Abdullah İbn Mes'ûd [radıyallâhu anh] şöyle der:

"Her kalbin bir arzu ve ikbali, bir de isteksizlik ve geri duruşu vardır. Onun arzusu ve ikbalini gördüğünüzde bunu ganimet bilin, isteksizlik ve geri çekilme durumundaysa serbest bırakın."

Abdullah İbn Mübârek (r.a.) de şöyle demiştir:

"Kalp ayna gibidir, uzun süre elde kalınca, pas tutar; binek hayvanı gibidir, sahibi ilgilenmezse zayıf düşer."

Bazı hakîmler de şöyle demişlerdir:

"Kalp, altı kapısı bulunan bir ev gibidir. Sakın bu kapılardan içeriye birisi girmesin, değilse evini yaşanmaz hale getirebilir. Kalp işte bu evdir. Kapıları ise dil; göz, kulak, burun, eller ve ayaklardır. Bu kapılardan birisi bilgisizce açılırsa ev zarar görür.

Dilin Farzı

Dilin farzı, rıza ve gazap halinde doğruluk üzere olmak, gizli-açıkta ezadan el çekmek, hayır olsun şer olsun insanlar için süslenmekten kaçınmak. Bu manayı tavzih babında Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kim iki çenesi ile iki bacağı arasındaki organı hakkında [günah işlemeyerek] bana güvence verirse, ben

34. Merhum Ebu Ğudde çok araştırmasına rağmen, elindeki eserlerde bu rivayete rastlayamadığını söylemiştir. [Bkz., Ebu Ğudde, age.'e, yazdığı talikler. S.173]

de Yüce Allah'ın cennetini hak edeceğine dair kendisine güvence veririm!"[35]

Yine Rasûlullah [sallallahu aleyhi ve sellem], Muaz b. Cebel'e [radıyallâhu anh], "İnsanları ateşe yüzüstü sürüp götüren şey dillerinin söyledikleri değil midir?" buyurmuştur.[36]

Bir başka rivayete göre,Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur:

"Lüzumsuz konuşmaya karşı sizi uyarıyorum. Size, ihtiyacınız kadar konuşmak yeterlidir. Bir kişi nasıl fazla malından sorguya çekilirse, fazla olarak yaptığı konuşmalarından da sorguya çekilir."[37]

Yine Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah her söyleyenin dilinin yanındadır. Yüce Allah'tan ancak ne diyeceğini bilen kimseler korkup sakınır!"[38]

Gözün Farzı

Gözün farzı, haramlara bakmamak, gizli ve kapalı hususları araştırmayı terk etmektir. Huzeyfe [radıyallâhu anh] kanalıyla gelen bir hadiste Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur:

"[Harama] bakış, şeytanın oklarından bir oktur. Kim [bu tür bir] bakışını sırf Allah korkusundan dolayı

35. Bkz., Buhârî, Kitâbü'r-Rikâk, XI/264.
36. Bkz., Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî rivayet etmiştir. Ona göre, hadis hasen-sahihtir.
37. Bu söz Hz. Peygamber'e değil, Sahabeden Abdullah İbn Mes'ûd'a aittir. Bkz. İbn Ebi'd-Dünya, Kitâbü's-Samt.
38. Bkz., Ebu Nu'aym, Hilyetü'l-Evliya, VIII/160; Hakîmü't-Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl.

terk ederse, Allah ona öyle bir iman verir ki, onun lezzetini kalbin[in derinlikler]inde hisseder."[39]

Sahabeden Ebu'd-Derdâ [radıyallâhu anh], konu hakkında şöyle demiştir:

"Kim gözünü harama bakmaktan alıkoyarsa, [kıyamet günü] Allah onu, [dilediği sayı ve güzellikteki] huri ile evlendirir, başkalarının evinin [duvarlarından] içeriye bakan kimseyi de gözleri kör olarak haşir eder."

Davut et-Tâî, bakışlarıyla kendisine bakanları taciz eden bir adama şöyle demiştir:

"Ey Filanca, bakışını kendine sakla! Zira bana ulaştığına göre, [kıyamette] insan, nasıl fuzuli amellerinden sorguya çekilirse, aynı şekilde fuzuli bakışlarından dolayı da sorguya çekilir ve kendisine "İlk bakışın sana aittir. Diğerleriyse sana ait değildir!" denilir.[40]

Zorunlu bakışlarda bir sakınca yok iken, aklın uzun olarak kabul ettiği edilen bir bakıştan dolayı sorgu vardır.

Kulağın Farzı

Kulağın farzıyeti söz ve bakışa tabidir. [Buna binaen] Konuşman ve bakman haram olan şeylere kulak verip, dinlemen de haramdır. Sana gizli kalan hususlarda araştırma yapman da böyledir. Şarkı ve eğlence türü sözlere kulak vermen, müminlere eza ve cefa etmen, aynen leş ve kan yemek gibi haramdır. Bu hususta Abdullah b. Ömer (r.anhüma) şöyle der:

---

39. Hâkim, el-Müstedrek, IV/314. Rivayetin sıhhati tartışmalıdır. Bkz., Ebu Ğudde, age, talikler, s.179.
40. Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Tirmizî rivayet etmiştir. Hadis merfudur.

"Bizler, gıybet etmek ve onu dinlemekten, koğuculuk yapmak ve onu dinlemekten nehiy olunduk!"

Hz. Ebubekir [radıyallâhu anh]'ın oğlu Kâsım b. Muhammed'e, şarkı-türkü dinlemenin hükmü soruldu. O da cevaben:

"Kıyamet günü Yüce Allah hak ile batılı birbirinden iyice ayırdığı zaman, "Şarkının yeri neresidir?" diye sorulur. O sırada: "Bâtılın atıldığı havuz!" diye nida edilir. Dedi. Ardından da soran şahsa dönerek: "İstersen bunun hükmünü kendin ver!" dedi.

Bunlardan da anlaşılacağı üzere, kulun dilinden sonraki en zararlı organı kulağıdır. Zira kulak, düşünceyi kalbe hızla ulaştıran bir elçi, fitneye kapı aralayan bir vasıtadır.

Vekî' b. el-Cerrâh'ın (r.aleyh) şöyle dediği nakledilir:

"Bendeniz, bid'atçi birinden yirmi yıl önce bir söz işitmiştim. Onu[n kötü etkilerini] hala kulaklarımdan çıkarmaya güç yetiremiyorum."

Tavus b. el-Keysân (r.aleyh) yanına bid'atçi birisi geldiğinde, onun sözünü işitmemek için kulaklarını tıkardı."

Burnun Farzı

Koklama duyusu olan burun, işlev bakımından kulak ve göze tabidir. Bakılması ve işitilmesi helal olan bir şeyin koklanması da helaldir. [Buna göre, bakılması ve işitilmesi haram olan bir şeyin koklanması da haramdır.]

Rivayet edildiğine göre, Ömer b. Abdülaziz [radıyallâhu anh]'e, [hazineye ait] bir miktar misk getirildi. [vera'ı sebebiy-

le] onu burnuna götürüp, koklamaktan kaçındı. Kendisine, 'Niye böyle yapıyorsun?' denildi. O da: "Bundan faydalanma koklayarak olmaz mı?" diye tepki gösterdi.

Ellerin ve Ayakların Farzı

Bunlarla mahzurlu ve kul hakkı sayılan şeyler alınmamalı. Mesruk (r.a.) konu hakkında şöyle demiştir:

"Kulun attığı her adımda mutlaka kendisine bir sevap ya da bir günah yazılmaktadır."

Emevî Sultanı Süleyman b. Abdülmelik'in kızı, Abde bint Hâlid b. Ma'dân'a, kendisini ziyarete gelmesini ifade eden bir mektup gönderdi. O da cevaben şöyle yazdı:

"…İmdi, Rahmetli babam Allah'a karşı sorumluluk duygusunu muhtevi olmayan bir adım atmaktan, kıyamet günü hesabını veremeyeceği bir tek lokma yemekten hiç hoşlanmazdı. Ben de babamın tutumunu gösteriyor, isteğinize olumlu cevap veremiyorum, Sana selam olsun!"

Eğer, 'Peki, bu şekilde yapmak için hangi yolu izlemeli' dersen, bu soruna şöyle cevap verilebilir:

"Müttaki din önderlerinin yoluna ittiba, seyr-i sülûk bilgisini arayanların adabını gözetme, nefsi muhasebe vasıtasıyla uyanık bulunma, dengeli olma, ezadan uzaklık hissiyle bezenme, minnete yol açmadan cömertlik yapma, hasetsiz şekli şemaili düzeltme, şöhretsiz kanaat, selamet için uzun süreli susma, tamamen ayrı kalmadan halka tevazu gösterme, halvette zikre ünsiyet, hizmetle gönlünü genişletme, murakabe ile maksadı bir noktada toplama, bir de istikamet yolunda kurtuluşu talep ile olur."

Bu hususu beyan sadedinde şu ayeti misal verebiliriz:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Rabbimiz Allah deyip, sonra da istikamet üzere olanlara [dünyada iken] hiçbir korku olmadığı gibi, onlar [ahirette] de üzüntü çekmeyeceklerdir."[41]

Süfyan b. Abdillah es-Sekafî [radıyallâhu anh] der ki:

"Bir defasında Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi ve sellem], bana sımsıkı tutunacağım bir iş emretsen? dedi. Efendimiz [sallallahu aleyhi ve sellem] de cevaben:

"İman ettim, de. Sonra da istikamet üzere ol!"[42] buyurdular.

Hz. Ömer [radıyallâhu anh], ayet-i kerimedeki [اسْتَقَامُوا] 'istikamet üzeredirler' kelimesini, "Yüce Allah'a taat ile istikamet üzere bulunurlar, tilkiler gibi hile ve desiseye başvurmazlar!" şeklinde tefsir etmiştir.

Ebu'l-Âliye er-Riyâhî ise bu kelimenin manasını "İbadeti, dine daveti ve amellerini, sırf Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yaparlar!" şeklinde açıklamıştır.

İstikamet üzere olmak, üç şeyle kaimdir.

1- Allah'ın kitabına ittiba.

2- Rasulünün [sünnetine] ittiba.

3- İslam toplumuna bağlılık.

---

41. el-Ahkâf suresi, ayet: 13.

42. Müslim, es-Sahîh'inde rivayet eder. Bkz., II/9.

[Kurtuluşun Reçetesi
Bildiklerimizle amel etmektir!]

Şu hususu iyi belle ki, âdemoğlunu kurtuluşa götürecek en güzel şey, bildikleriyle amel etmesi, Allah'tan korkarak günahlardan kaçınması, bir de sadece Allah azze ve celle ile yetinmesidir! Öyleyse, sen, en iyisi kendi halini düzeltmekle meşgul ol, aczi yetini sadece rabbine yönelt, şüpheli şeylerden de uzak dur. İnsanlara olan ihtiyacını azalt. Kendin için istediğin şeyleri onlar için de iste. Kendi hoşuna gitmeyen şeyleri başkaları için de kerih gör!

Hiçbir günahı küçük sayma! Saklanması gerekli bir sırrı ifşa etme. Örtülü kalması gereken bir şeyi açıverme. Kendi kendine bir günahtan bahsetme. Küçük günahları işlemekte ısrarcı olma.

Her yoklukta Allah'a sığın. Her halde O'na ihtiyaç duy. Her işte O'na tevekkül et. Hevadan uzaklaş. Nefsinin tuzaklarına karşı uyanık ol.

Şöhretten kaçın. Allah'a çok şükret. İstiğfarı çoğalt. Sana yararı olacak şeyler hakkında tefekkür et. Olası fitnelere karşı ilimle hazırlıklı ol.

Acele gerektiren konularda teenni ile hareket et. İnsanlarla birlikte iken edebi muhafaza et. Kendi nefsin için başkalarına gazap etmekten sakın. Öfkeni Allah için sadece kendine yönelt. Hiçbir kimseye kötülükle mukabele etme. Cahilin kendini methetmesine imkân tanımadığın gibi, başkalarının seni övmesine de fırsat tanıma! Az gül, mizahtan kaçın. [Başına gelen] acı ve sıkıntıları gizle.

[Tüm işlerinde] İffetli davran. Allah'a olan güvenini gizli tut. Yeis ve üzüntülü halin farkına var. Fakirlikten korun. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Allah'ın

sana ayırdığı paya razı ol. Allah'ın vaadinin kesinliğine inandığın gibi vaidine karşı da korku üzere ol. Sana yetecek miktarın fazlasını elde etmek için külfete girmediğin gibi, elde etmen istenen miktarı da zayi etme. Verdiği nimetlerden dolayı fakrını daima yüce Allah'a ilet. Kurtuluşu yalnızca ondan iste.

Sana zulmedeni affet. Seni mahrum edene ver. Seninle alakayı kesene karşı Allah için irtibatını kesme. Sevdiklerini sırf Allah'ın rızası için kendine tercih et. Canını, malını din kardeşlerine bezlet.

Din konusunda rabbinin haklarına riayet eyle. Yaptığın bir iyiliği gözünde büyütmediğin gibi yaptığın küçük günahları da asla hakir görme. Kalbin desiselerine karşı uyanık ol, zira bunlar için Allah'ın belirlediği bir takım cezalar vardır. Ameliyle kendini beğenmekten sakındığın gibi, kendini ilimle bezenmiş gibi göstermekten de sakın.

Zahiri ilmin seni yalancı çıkaracağı batıni edebe asla inanma. İnsanlara karşı gelmek söz konusu olsa da yine de sen Allah'a itaat et. Allah Teâlâ'ya isyan söz konusu olan konularda insanlara asla itaat etme. Allah'ın rızasını elde etme yönündeki çabalarını erteleme. Allah için, yaptığın amellere rıza gösterme.

Namaz için O'nun huzurunda dururken bütün benliğini toplayarak sadece bu işe odaklan. Allah'ın sana farz kıldığı şeylerin zekâtını, [bu ibadetlere daha da] rağbet ve dinçlikle öde. Yalan ve gıybetten uzak duruş orucunu muhafaza et. Komşu, yoksul ve gariplerin haklarını gözet. Aileni [ve eşini] edeple beze. Sahibi olduğun köle ve cariyelere rıfk ile muamele et. Rabbinin sana emrettiği biçimde adaleti titizlikle ayakta tut.

Bir hayra teşvik edilirsen hemen yerine getir. Sana karışık ve kapalı gelen hususları terk et.

Günahkârlara karşı merhametle muamele et. Müminlere karşı gösterdiğin samimi davranışını [ya da onlara nasihatte bulunmayı] asla bırakma. Nerede, hangi konumda olursan ol, daima hakkı söyle. Haklı bile olsan çokça yemin etmekten sakın. Etkili konuşma yetisine sahip olsan bile çok konuşmaktan uzak dur.

Dini iyi bilsen bile daha dindar olacağım diye kendini zorlama. İlmi, her türlü söz ve kelama öncele. Bütün gayretini sarf ettikten sonra da merhametini muhafaza et. Dinini muhafaza etmek kaydıyla insanları idare et. İlke olarak yağcılık ve dalkavukluktan sakın. İnsanlara güzel ahlakla muamele et. Bilgin olmadığı konularda 'En doğrusu Allah bilir!' demekten çekinme.

Birisi senden istemedikçe onunla konuşmaya çalışma. Sana karşı öfke ve kin duyabilecek birinin yanında kendi dindarlığından bahsetme. Defetmeye gücün yetmeyen belalara mukavemet etme. Seni hakir görecek kimselere karşı izzet-i nefsini muhafaza et. Himmetini kötü huylardan uzak eyle. Sadece emin kimselerle arkadaşlık et, dostluk kur. Sırlarını hiçbir insana açma.

Kişileri bulundukları konumlardan farklı değerlendirme. Kavrayışı eksik kimselere ilmi konulardan bahis açma. Davet edilmedikçe bir işi yapmaya girişme. Âlimler meclisine saygılı ol. Hakîmlerin kadri kıymetini bil. Sana yapılan iyilik ve ihsanları karşılıksız bırakma. Buna gücün yetmiyorsa bari dua et. Cahillerden yüz çevir. Sefihlere karşı ağır başlı ol. İşlerinde, Allah'tan haşyet duyanlarla istişare et.

Zulme uğramış din kardeşine yardım et. Zulmedeni hakka uymaya ikna et. Onun sendeki haklarını bol-

ca ver. Senin ondaki haklarından ise vazgeç. Borçluya mühlet ver. Yetim ve dul kadınlara karşı merhametli ol. Fakirlerden sabır üzere olanlara ikramda bulun. Zengin olduğu halde bir belaya duçar olanlara rıfk ile muamele et. Bir ihsana kavuşmuş olan kimseye asla haset etme.

Hiçbir kimsenin gıybetini yapma. Kıyamette Rabbinin huzurunda sorguya çekilmekten korkarak [başkalarına duyulacak] su-i zann kapılarını kendine kapat. Hüsn-i zann kapısını ise tevil imkânını geniş tutarak ardına kadar aç. Tamah kapısını ümitsizlik kilidiyle kilitle. Zenginlik kapısını kanaat anahtarıyla aç.

Çirkin ve hoş olmayan sıfatları Allah'a nispet etmekten sakın. Vakitlerini iyi değerlendir. Gecenin ve gündüzün senden neler alıp götürdüğüne iyi bak. Her vakitte [ve fırsatta] tövbeni yenile.

Yaşadığın ömrü üçe taksim et. Bunlardan birini ilme, birini amele, diğerini de kendine, kendi haklarına ayır. Öncekilerden ibret al.

Allah'ın huzurunda bulunacak iki grup insan üzerine tefekkür et. Zira ahirette, bu iki gruptan birisi O'nun rızasıyla cennete, diğeri ise O'nun gazabıyla cehenneme sevk edilecektir. Allah'ın sana olan yakınlığını iyice tanı.

İnsanın yapıp-ettiklerini bütün detayıyla kaydeden kirâmen kâtibin [meleklerin]e de ikramda bulun.

Allah'ın nimetlerinin neler olduğunu iyi anla. Bunları teşekkür ve sena ile karşıla.

İnsanları küçük görmek suretiyle hakkı boşa çıkarmaktan, nefsin makam talebi imasında bulunmasından uzak dur. Çünkü bu türlü anlayışlar, öldürücü zehir gibidir.

İnsanların gözünden düşme korkusunu, Allah'ın seni cezalandırması çekincesiyle, fakirlik korkusunu da ecelinin çok yakın olduğu gerçeğiyle ortadan kaldır. Üzerindeki ubudiyet izlerini mümkün olarak gizlemeye çalış.

Meşveret sırasında tüm gayretini sergile. Allah için sevmede ciddiyetli, Allah için buğuz etmede kararlı ol. Sadece müttakilerle dostluk kur. Sadece âlimlerle düşüp-kalk. Akıllı ve basiretli kimselerle içli-dışlı ol.

Ümmetin gelecek kuşaklarının da uymasını sağlamak, müttakilere önder, yol arayanlara sığınak olmak suretiyle geçmiş din önderlerine ittiba et.

Şikâyetlerini kimseye arz etme.

Dini kullanarak dünyalık temin etmeye kalkma. Uzletten payına düşeni al. Sadece helal kazanç peşinde ol. İsraftan uzak dur. Dünyadan sana yeten kadarına kanaat eyle.

İlim meclislerinde edebi, halvet anlarında ünsiyeti, yakin şubelerinde hayâyı, tefekkür vadilerinde ibreti, korku bahçelerinde hikmeti talep et.

Şunu bil ki, emirlerine muhalefet etmene rağmen Allah, sana olan ihsanını sürdürmekte, zikrinden yüz çevirmene rağmen sana hilim ile muameleye devam etmektedir. Ayrıca O, kendisinden utancın az olmasına karşın senin işlediğin günahlarını örtmeye, kendisine muhtaç olduğun halde seni zengin kılmaya devam etmektedir.

Nerede rabbini bilen âlim?

Nerede günahlarından korkan adam?

Nerede O'na yakınlıktan dolayı sevinç duyan?

Nerede ondan uzak oluşundan korku üzere olan?

Nerede? O'nun zikriyle meşgul olan?

İşte böyle olanların günahları mağfurdur, Ey mağrur!

Bütün hayâ perdelerini yırttığın halde Yüce Allah'ın seni görmediğini mi sanıyorsun? Ey kendini aldatan adam!

[Günahlar gaflete,
gaflet kalp katılığına yol açar!]

Ey kardeş, şu hususu iyi bil ki, günahlar gaflete, gaflet kalp katılığına, kasvet Allah'tan uzaklaşmaya, Allah'tan uzaklaşma ise cehenneme girmeye sebep olurlar. Bu konularda ancak diriler tefekkür edebilir. Asıl ölüler, kendilerini dünya sevgisiyle ölüme sürükleyenlerdir.

Bil ki, gündüz ışığının kör birine hiçbir faydası olmadığı gibi ilim nuru ile de sadece müttaki olanlar aydınlanırlar. Ölü birine ilaç hiç yarar sağlamadığı gibi günahı adet edinenlere edep hiçbir anlam ifade etmez. Nitekim yağmur çorak arazide hiçbir şey bitirmediği gibi hikmet de dünyayı sevenin kalbinde hiçbir semere vermez. Sürekli hevasına uyanın edebi az olur. İlmin işaret ettiği şeye muhalefet edenin cehaleti çok olur. İlaç kendisine fayda vermeyen kimse başkasının derdine nasıl derman olabilir?

Şunu iyi belle ki, insanların bedenen en rahat, ruhen kederleri en az olanları, dünyaya gereğinden fazla önem vermeyenler, yani züht üzere hayat sürenlerdir.

İnsanların kalbi en yorgun, meşguliyeti en fazla olanı, dünyaya gereğinden fazla ihtimam gösterenidir. Zühde yardımcı olan en güzel huy, emeli kısa tutmaktır. Marifet ehlinin hallerine en yakın olan hareket,

kayyumluğu Yüce Allah'a tahsis etmektir. Nitekim bu manayı beyan sadedinde, "Gerçekten de Allah, sizi sürekli olarak murakabe etmektedir!"[43] buyurur.

Bil ki, kurbiyetin en kestirme yolu, sıdk [doğruluk] üzere olmaktır. Başarıya ulaştıran en güzel yol ilim, en değerli azık ise takvadır. Gördüğüm kadarıyla vesvese veren şeytanı defetmenin en kolay yolu, lüzumsuz işleri terk etmek; kalbi en çok ferahlatan şeyse, gönlün [kötü huylardan] selamette kılmaktır.

Bildiğim kadarıyla, müminin keremi takvası, hilmi sabrı, akıllılığı ise onu [iyi düşüncelerle] bezemesidir. Onun sevgisi, affedici ve bağışlayıcı olması; şerefi ise, tevazu ve rıfkla muamele etmesidir.

-Allah kuluna fakrı ihtiyar ettiği halde- kulun zenginliği sevmesi Allah'ın gazabını çekmesine yol açtığı gibi, -Allah kuluna zenginliği ihtiyar ettiği halde- kulun fakırdan hoşlanması zulüm demektir. Bütün bunlar aslında marifet azlığı sebebiyle şükürden kaçmak, kısıtlı ilim nedeniyle vakitleri zayi etmek anlamına gelir. Bu yüzden, çoğu zaman fakirlik zenginin imanını [düzeltip] ıslah etmediği gibi, zenginlikte fakirin imanına bir yarar sağlamaz.[44]

Nitekim bir kutsi hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Bir kısım kullarım vardır ki, fakirlik onların imanını ıslah etmez. Eğer onu zengin edersem, bu onun

---

43. en-Nisa suresi, ayet, 1.

44. Bu manayı ifade bağlamında şu ayeti zikretmek uygundur: «إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا», "Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür." (el-İsra, 30)

ifsadına yol açar. Yine bir takım kullarım vardır ki, onun imanını ancak zenginlik ıslah eder. Eğer onu fakir kılarsam bu onun yoldan çıkmasına yol açar."[45]

Hastalık ve sağlık da böyledir.[46] Allah'ı gereği gibi bilip tanıyan birisi, yaptığı işlerden dolayı O'nu itham edip, suçlamaz. Gerçekten Rabbini tanıyan, onun takdirine rıza gösterir. Şu ayet-i kerime ilim ehline delil olarak kâfidir.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir."[47]

Cahillerin ahlakından, günahkârlarla düşüp kalkmaktan, kendini beğenen zavallılardan, kendini tul-i emelle aldatanlardan, bir de büsbütün ümitsizliğe düşenlerden uzak dur.

Daima hak ile muamele et. Yalnızca Allah'a güven. Marufu emret, münkerden alıkoy. Yüce Allah, kendisine karşı dürüst davrananı doğru yola iletir. Kendisini bırakıp başkalarını dikkate alarak hareket edenleri rezil eder. Kendisine tevekkül edene kâfi gelir. Başkasına güvenene gazap eder. Kendisinden korkanı emanda kı-

---

45. Bu hadisi Ebu Ya'lâ, Bezzâr, Taberânî ve İbn Ebi'd-Dünya rivayet etmiştir. İbn Receb el-Hanbelî, senetteki bazı bilinmeyen raviler bulunduğunu dolayısıyla hadisin zayıf olduğunu belirtir.
46. Yani, bütün bu durumlar, kulların yararına olan bir hikmete mebni Allah tarafından takdir edilir. ç.
47. el-Kasas suresi, ayet, 68.

lar. Kendisine şükredene nimetini artırır. Kendisine itaat edene birçok ihsanda bulunur. Kendisini tercih edeni çok sever. Mevlası kendisini seven kimse de kurtuluşa ermiş demektir.

Allah Teâlâ'ya mücerret aklına göre ibadet etmekten, heva üzere hareket etmekten, hakkı terk edip batılı ikrar etmekten, kendini unutup, insanların tövbe etmelerini temenni etmekten sakın.

İlim ve amel; ancak, aslı yakin, fer'i de sıdk üzere olur; bünyesi vera' ile semere verir, burhanı şefkat ile ayakta durur, üzeri de haşyet duygusu ile örtülürse bir işe yarar. O halde nefsinin bu hususlarda gevşeklik göstermesine asla izin verme. Zira bir kimsenin bundan geri durması hoş kabul edilemez. Hiçbir kimse de asla Yüce Allah'tan müstağni kalamaz.

İnsanın saadete götüren unsurlardan biri de Allah'ın takdir buyurduğu şeye karşı hüsnü niyet beslemek, O'nun sevdiği şeye razı olmaktır. Allah bir kimsenin hayrını dilerse, ona akıl ihsan eder, ilmi ona sevdirir. Ona merhamet duygusu bahşeder, kendisi de ona böyle muamele eder. Ayrıca onu, kanaatle zengin kılar, kendisine kendi kusurlarını gösterir.

-Allah sana merhamet etsin- şu hususu da iyice belle ki, ihlâs ve sıdk üzere olmak her şeyin başıdır. Sıdktan, sabır; kanaat, züht, rıza ve ünsiyet gibi güzel hasletler; İhlâstan ise yakin, havf, muhabbet, hayâ ve [Rabbini] tazim edip, ululama gibi güzel davranışlar neşet eder. Her bir müslümanın mutlaka bunlardan alacağı bir payı, kendiyle bezendiği bir hali vardır. Bu durumdaki birisi, kendisinde reca duygusu bulunmakla birlikte 'çok korkan'; içinde korku bulunmakla beraber 'çok ümitli'; içinde rıza duygusu bulunmakla beraber 'çok sabırlı';

içinde hayâ duygusu bulunmasıyla birlikte 'çok seven' diye tanınır. Her halin kuvveti ve zaafı, kulun imanının ve marifetinin derecesine göre değişlik gösterir.

[Sıdk, sabır ve kanaat üzerine…]

Bu asıl hallerin her birinin tanınmasını sağlayan üç alameti vardır.

Mesela, sıdk ancak şu üç şeyle tamamlanır.

1- Kalbin sadakatle birlikte kesin iman üzere olması.
2- Amellerde niyetin sadakat üzere olması.
3- Konuşurken sadakat üzere olması.

Sabır, ancak şu üç şeyle tamam olur:

1- Allah'ın haram kıldığı şeylere karşı sabır.
2- Allah'ın emirlerine ittibada sabırlı olmak.
3- Musibetler karşısında –sırf rıza-i bariyi kazanmak için- gösterilen sabır.

Kanaat üç konuda gösterilir:

1- Zengin olduktan sonra zenginliği azaltmak.
2- Yokluk ve zenginliğe ulaşma yollarının azlığı sırasında fakirliği korumak.
3- Fakirlikle yüz yüze kalınmasına rağmen, Allah c.c. ile yetinilen zamanlarda.

Kanaatin bir evveli bir de ahiri vardır. Kanaatin evveli; bolluk ve genişlik varken fuzuli şeyleri terk etmek, ahiri ise; esbab-ı kesbin azlığına rağmen [gönül] zenginliği[ni]sürdürmektir. Bundan hareketle bazı

âlimler, kanaat makamını rıza makamından daha üst bir mertebe olduğunu söylemişlerdir. Onlar bu izahlarıyla kanaatin tam/kemal şeklini kastetmişlerdir. Çünkü rıza üzere olan birisi, kendine bir şey verilse de verilmese de durumunda bir değişiklik olmayan kimsedir. Asıl kanaatkârsa [sadece] Rabbiyle yetinen, onun dışında hevasının hazzını talep etmeyen kimsedir…

[Züht hakkında]

Züht üç şeyde söz konusu olur, bunlardan biri olmadan kişiye zahit denmez.

1- Mal-mülkten el etek çekmek.
2- Nefsin helalden hoşlanması.
3- [Önünde] uzun zamanlar olmasına karşın dünyadan vazgeçmek.

Bir adamın zühdü, şu üç şeyle daha da artar, iyice zahit olur.

1- İstekler yoğunlaştığı sırada nefsi perhizle kontrol altına almak.
2- Zenginleşmeye yol açacak durumlardan uzak durmak.
3- İhtiyaç duyulduğunda yeteri kadar mal ile yetinmek.

[Ünsiyet/yakınlık hakkında]

Ünsiyet üç şeyde söz konusu olur.

1- Halvette zikir ve ilimle ünsiyet.
2- Halvetin yanı sıra marifet ve yakin ile ünsiyet.
3- Her hali karda sadece Allah (c.c.) ile ünsiyet.

[Rıza hakkında]

Rıza üç şeyde söz konusu olur.

1- Allah azze ve celle'nin hükümlerini kabul etmek.
2- O'nun emirlerine teslim olmak.
3- Verdiği hüküm karşısında kendi ihtiyarını terk etmek.

Rıza, muhabbetin nizamı, tevekkülün nefsi, yakin'in ruhudur. Eyyûb es-Sahtiyânî ile Fudayl b. 'Iyâz'dan nakledildiğine göre, rıza aslında tevekkül demektir.

İşte bütün bunlar, ilim şekline bürünmüş sıdk'ın alt şubeleridir. Süfyân-ı Sevrî (r.aleyh) bu hususta: "Sadık birinin sıdkı tamama erince, sahibi olduğu tüm malvarlığını elinden çıkarır…" demiştir.

[İhlâs'ın ve yakîn'in şubeleri]

İhlâsın şubelerine gelince…

İhlâslı birisi Allah Teâlâ'yı, -çocuk olsun, eş olsun- bütün ortak ve benzerlerden uzak tutup, tekleştirmedikçe muhlis diye isimlendirilmez. Sonra, kulun iradesi ve tüm amacı, tevhidi ikame etmek suretiyle Allah'ın rızası olmalı, farz ve nafileleri de sadece bu gaye ile yerine getirmelidir.

Yakîn'in sıhhati şu üç şeye bağlıdır.

1- Kalbin Allah'a güvenle huzur bulması.
2- Allah'ın emirlerine boyun eğmek.
3- Öğrenmeyi ihmal edip, kaçırdığı ilme üzülmek.

Yakîn'in bir evveli bir de ahiri vardır. Evveli, sükûnet üzere olmak, ahiri ise Allah'ın kuluna kâfi ol-

duğunu bilmektir. Zira bir ayet-i kerimede Allah Teâlâ, "Allah kuluna kâfi değil mi?"[48] buyururken,

Bir başka ayette de mealen: "Ey Peygamber, Allah sana da sana tabi olan müminlere de kâfidir!"[49] buyurmaktadır.

Ayette geçen 'el-hasbü' kelimesi, 'kâfî', yani 'yeten' anlamına gelir. Buna göre, kendisine kâfi gelinense, 'Allah'ın takdirine razı olan kul' olmaktadır.

Biz özetle şöyle diyoruz:

Kuldaki yakîn'in sonu olarak nitelenen vasıflar, onun iman makamındaki sıfatları olup, ilm-i yakin'in ahiri sayılan vasıflar kastedilmemektedir. Zaten bu tür bir bilgiye hiçbir varlık asla ulaşamaz.

Rasûlullâh Efendimiz [sallallahu aleyhi ve sellem] bu bağlamda:

"Hiçbir kimse Allah'ın özüne/künhüne vakıf olamaz!" buyurdu. Orada bulunanlar: "Ya Rasûlallah, bize ulaştığına göre, Meryem oğlu İsa (a.s.) su üzerinde yürürmüş!" deyince, Efendimiz [sallallahu aleyhi ve sellem]: "Onun yakîn'i ve korkusu daha fazla olsaydı havada da yürürdü!" buyurdu.[50]

[Havf/korku ve yakîn/kesin inanç üzerine]

Havf, yani Allah korkusu yakîn'den sonra meydana gelir. Hiç, kendisine yakîn duyulmayan birinden korkmak mümkün olur mu?

---

48. ez-Zümer suresi, ayet, 36.
49. el-Enfâl suresi, ayet, 64.
50. Hafız Zeynüddîn el-'Irâkî, Huccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî'nin İhyâ'sına yaptığı tahriç çalışmasında söylediğine göre, (XII/94) bu rivayetin Rasulullah'a (s.a.v.) isnadının aslı yoktur, dolayısıyla hadis uydurmadır. [Bkz., Ebu Ğudde'nin ta'liki, s.241]

Havf, yani korku üç şeyde söz konusu olur.

1- İmandan neşet eden korku.

   Bunun alameti, günah ve kusurlardan kurtulmada çok gayretli olmaktır. Bu, müritlerin korku şeklidir.

2- Olumsuzluğa düşme duygusundan kaynaklanan pasif korku. Bunun alameti, haşyet, merhamet ve vera' gibi sıfatlardır. Bu, Allah'ı hakkıyla tanıyan âlimlerin korkusudur.

3- Elden kaçacak kaygısıyla oluşan korku. Bu, korkunun alameti, kendisinden çekinip, korkarak Yüce Allah'ın rızasını talepte gayret göstermektir. Bu tür bir korku sıddıklara mahsustur.

Dördüncü bir korku türü daha vardır ki, Allah Teâlâ bunu Melekler ve Peygamberlere (a.s.) tahsis etmiştir. Bu korku, Allahü zülcelâlı tazim ve ululamadan neşet eder. Bununla birlikte onlar yine de Allah'ın yüksek emanı ve koruması altındadırlar. Onların bu korku ve çekincesi, onları yüce Allah'a, tazim ve iclal ile ibadet etmeye sevk eder.

[Muhabbetullah üzerine]

Allah'ı seven birinin, gerçek muhip olmasını sağlayan muhabbet üç şeyde söz konusu olur.

1- Müminleri sadece Allah rızası için sevmek. Bunun alameti, onlara eza ve cefa etmemek, Muhammedî Şeriat üzere kendilerine faydalı olmaktır.

2- Rasûlullah'ı [sallallahu aleyhi ve sellem] Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla sevmek. Bu sevginin alameti

O'nun sünnetine ittiba etmektir. Nitekim Yüce Allah bu meyanda şöyle buyurmaktadır:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"(Rasûlüm!) De ki:

Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."[51]

Muhabbetullah, yani gerçek Allah sevgisi, taatı masiyete tercih sırasında ortaya çıkar. Nitekim bu manayı beyan sadedinde, 'nimetin zikri muhabbeti doğurur' denilmiştir. Muhabbetin, düşük orta ve üst olmak üzere üç mertebesi vardır.

1- Verdiği hayır ve nimetler sebebiyle Allah'ı sevmek.

   Bu hususta Abdullah İbn Mes'ûd [radıyallâhu anh] şöyle demiştir:

   "Kalpler, kendisine ihsanda bulunana sevgi beslemek üzere yaratılmıştır. Rahmet, ahit, refet ve af bakımından Allah'tan daha güzel kim var? O, halimdir, kerem sahibidir!"

2- O'nun emirlerine imtisal etmek, nehiylerinden kaçınmak suretiyle muhabbet.

   Böylece emrettiği hususlarda O'nun seni kaybetmemesi, nehiy ettiği şeyleri yaparken O'nun seni bulmaması hususu gerçekleşmiş olur. Eğer

51. Âl-i İmrân suresi, ayet, 31.

bu hususta bir muhalefet duygusu ortaya çıkarsa, buna derhal son vermek, olumlu yönde değişikliğe gitmek gerekir.

3- Sevginin en üst düzeyi ise, muhabbetin sadece Yüce Allah'a mahsus olduğu gerçeğinden hareketle yapılmasıdır. Bu hususta Ali b. Fudayl (r.aleyh): "Allah Teâlâ, sadece Allah olduğu için sevilir!" demiştir.

... ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار ..

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين